

SSAD

Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi

ISSN 2587-2621

Volume 8 Issue 3, November 2024

sisaddergi@gmail.com

Makale Türü/Article Type: Araştırma/Research

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 05.09.2024

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 23.10.2024

DOI: 10.30692/sisad.1542280

**MODERN SONRASI ZAMANLARDA KOLEKTİVİTEDEN KOPUŞ:
GÜNDELİK HAYATTA BİREYSELLEŞMENİN TEZAHÜRLERİ VE
DEĞERLERİN YENİDEN İNŞASI***

*Break from Collectivity in Postmodern Times: Manifestations of Individualization in
Everyday Life and the Reconstruction of Values*

Gülden ŞAHİN HATİPOĞLU

Dr. Öğr. Üyesi

İstanbul Kent Üniversitesi

Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Sosyal Hizmet ve Danışmanlık Bölümü

ORCID ID: 0000-0003-1107-4374

gulden.sahin@kent.edu.tr

Serdar ÜNAL

Doç. Dr.

Aydın Adnan Menderes Üniversitesi

İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyoloji Bölümü

ORCID ID: 0000-0003-2755-9456

serdarunal@adu.edu.tr

Atıf/Citation: Gülden Şahin Hatipoğlu, ve Serdar Ünal (2024), “Modern Sonrası Zamanlarda Kolektiviteden Kopuş: Gündelik Hayatta Bireyselleşmenin Tezahürleri ve Değerlerin Yeniden İnşası”, *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.8, S.3 Kasım 2024, s.423-459.

* Bu çalışma Doç. Dr. Serdar Ünal danışmanlığında 05.03.2024 tarihinde tamamlanan “Akışkan Çağda Yitirilen Kolektif Bağlar ve Köksüzlük Olgusu: Genç Kuşaklara Özgü Aidiyetin Yeni İçerimleri” başlıklı doktora tezi esas alınarak hazırlanmıştır.

Öz: Dünya tarihinde en önemli toplumsal değişimlerden biri, toplum merkezli anlayıştan ya da kolektiviteden birey merkezli anlayışa geçiş, yani bireyselleşmenin yükselişi olmuştur. Geleneksel toplumsal pratiklerde yaşanan çözümlerin, sosyal, kültürel ve ekonomik birçok alanda geniş kapsamlı etkiler yaratacağı öngörülmektedir. Bu değişimlerin, özellikle genç kuşaktan bireylerin gündelik hayatlarının farklı alanlarına ilişkin tutumlarında açığa çıkması daha yüksek bir olasılık niteliğindedir. Dolayısıyla, araştırmanın temel amacı, modern sonrası akışkan yaşamın bireylere sunduğu kurallar ve sınırlar çerçevesinde kolektif bağlardan sıyrılmanın ve deneyimlenen bireyselleşme tarzının gündelik hayattaki tezahürlerini ve etkilerini anlamaya çalışmaktır. Bu yönde, kolektiviteden uzaklaşmanın, kopuşun ve bireyselleşmenin bireylerin gündelik hayatlarındaki göstergelerini nicel ve nitel ampirik veriler aracılığıyla çok boyutlu olarak tespit etmek çalışmanın odak noktasını oluşturmaktadır. Bulgulara göre, bireyselliğe dayalı akışkan toplumun insanı, kolektif bağlarla kuşatılmış olan geleneksel insanın tersine özgürlüğe daha düşkün ve kendi tercihleri ile bir yaşam inşa etme deneyimini tehlikeye atacak her türlü değerden de uzaktır. Yalnızlık, kendiliğin ve kendine ait bir yaşamın en önemli kalkanı ve koruyucusudur. Bu noktada kültür gibi kolektif bir dış otorite ya da sorumluluk gerektiren her şey bireyin hayatından dışlanır ya da her kültürel değer subjektif koşullara göre yeniden yorumlanır.

Anahtar Kelimeler: Modern Sonrası Yaşam, Bireyselleşme, Kolektivite, Yalnızlık, Değerlerin Bireyci İnşası.

Abstract: One of the most significant social changes in world history has been the transition from a society-centered understanding, or collectivity, to an individual-centered understanding, that is, the rise of individualization. The disintegration of traditional social practices is expected to have far-reaching effects across various social, cultural, and economic domains. These changes are likely to manifest more prominently in the attitudes of young individuals towards different aspects of their daily lives. Therefore, the main aim of the research is to understand the manifestations and effects of individualization experienced within the framework of the rules and boundaries offered by postmodern liquid life, as well as the process of detaching from collective bonds. In this regard, the focus of the study is to identify, through quantitative and qualitative empirical data, the multidimensional indicators of distancing from collectivism, rupture, and individualization in individuals' daily lives. According to the findings, the individual in a fluid society based on individuality is, unlike the traditional person surrounded by collective bonds, more inclined towards freedom and is distant from any values that might jeopardize the experience of building a life based on personal choices. Loneliness serves as the most important shield and protector of the self and a life that belongs to oneself. At this point, anything requiring a collective external authority or responsibility, such as culture, is either excluded from the individual's life or each cultural value is reinterpreted according to subjective conditions.

Keywords: Postmodern Life, Individualization, Collectivity, Loneliness, Individualistic Construction of Values.

GİRİŞ

Geleneksel toplumun oluşturduğu bir insan modeli olduğu gibi, modernliğin bir uzantısı olarak kabul edilen modern sonrası akışkan toplumun da yarattığı bir insan modeli vardır. Geleneksel ve modern toplumların değer sistemleri farklıdır. Geleneksel toplum içinde sürekli gelişme veya ilerleme düşüncesi olmadığı gibi bireylerin amaçlarını rasyonel bir çerçevede inceleme veya bu amaçları ayrıntılı ve kapsamlı bir tahmine dayanan zeminde düzenleme çabası da yoktur (Smith, 1988, s. 69). Geleneksel dönemde insanlar dönemin geleneksel değerleri ve bağları ile birbirlerine *kalıcı bağlarla* bağlı oldukları için ilişkiler, daha samimi ve daha yoğun olmakla birlikte derin paylaşımları içeriyordu. Kuvvetli ve sürekli olan bu bağlar içinde insanlar, günümüze nazaran daha dar bir etkileşim ortamında birbirleri ile çok yakın mesafeden ilişki içindeydiler ve dolayısıyla toplumsal sınırlamalar da çok belirgindi. İnsanlar arası ilişkilerde yakın, resmi olmayan ve doğrudan tutumlara doğru yönelimin artması beraberinde karşılıklı sorumluluğu da getirmekteydi. Bu durum, her iki tarafın da birbirinden sorumlu olmayı bizzat deneyimlemek suretiyle öğrendiği bir etik ve muhataplar açısından karşılıklı olarak beyan edilmiş bir taahhüt yaratıyordu (Köse, 2017, s. 14). Bu bağlamda, geleneksel dönem sıcak ilişkilerin, aile, toplum, din vb. kurumlara güçlü bağlarla ifade edilen, iş bölümü, uzmanlaşma ve coğrafi hareketliliğin az olduğu, homojen yani toplumu oluşturan bireylerin benzerliklerinin belirgin olduğu, toplumsal düzenin daha çok kolektif değer, gelenekler tarafından sağlandığı bir toplumdur.

Neredeyse her bireyin diğerini tanıdığı ve dolayısıyla yaşamını başka insanların denetiminde sürdürdüğü, yüz yüze ilişki ve etkileşimler içinde toplumsal kuralların olduğu, sabit kurumların bireyin yaşamını yönlendirdiği modern öncesi kolektif toplumlardan modern

topluma geçiş, bireye geniş bir özgürlük alanı tanımış, bireysel yaşamlar görünür olmaktan çıkmış, birey başkalarının baskısından uzak büyük bir özgürlük alanı içinde kendi hayatını yaşayabilir ve kurallarını belirleyebilir olmuştur (Toprak vd., 2009, s. 11). Bu anlamda, modern ve sonrası toplum daha çok inançtan uzaklaşan eğilimlerin rasyonel yönelim kazandığı, aile yapısının, kurumların niceliksel ve niteliksel açıdan değişime uğradığı, sosyal hareketliliğin daha fazla olduğu ve uzmanlaşmanın çeşitlendiği bir yapıya sahiptir. Modernleşme ile geleneksel topluma bağlı ortak değerler, inançlar, semboller bireyi destekleme ve belirleme gücünü kaybetmiştir. Kolektif yapıların çözülme sürecine girmesi ile kimliği, yaşamı ve hayat tarzını tanımlama noktasındaki benzerlikler yerini farklılıklara bırakmıştır. Geleneksel toplumların bireye özerkliği için sunduğu alan ve anlam kategorileri önceden belirlenmiş olması nedeniyle daha azdır. Bu nedenle modernitenin sosyal olanaklar ve kültürel görüşlerde meydana getirdiği değişiklikler göz önünde bulundurulduğunda bireylerin yaşam ve eylem yönelimi anlayışında geleneksel çerçevelere bağlı kalması gittikçe daha zor hale gelmektedir (Elliot ve Lemert, 2011, s. 76).

Simmel (2009, s. 317-318) açısından bugünkü yaşamın en büyük sorunları, bireyin, etkin sosyal kuvvetler; tarihsel miras, dışsal kültür ve yaşam tekniği karşısında varoluş özerkliğini ya da bireyselliğini muhafaza etme amacından kaynaklanır. Metropol tipi bireyselliğin psikolojik temeli, dışsal ve içsel uyarıların hızlı ve müdahalesiz değişiminden kaynaklanan sinir uyarımının güçlendirilmesinden ibarettir. Sosyal yaşamın temposuyla ve çoğulluğuyla kent, zihinsel yaşamın duysal uyarılarından, birincil ilişkilerin söz konusu olduğu veya yaşamın görece daha ağır ilerlediği geleneksel yaşam ile derin bir karşıtlık oluşturur. Geleneksel yaşamın ritmi ve duysal zihin hayal gücü çok daha yavaş, alışılmış ve düzgün akar. Derinden hissedilerek ve daha duygusal, kolektif ilişkilerden beslenen yaşamlar karşısında, metropole özgü zihinsel yaşam daha yüzeysel ve geçici ilişkiler etrafında şekillenir. Böylelikle özneler artık kendi yaşamını, kimliğini yani kendini inşa etme zorunluluğuyla karşı karşıya kalmıştır (Bilgin, 2007, s. 52).

Bu çerçevede, dünya tarihinde en önemli toplumsal değişimlerden biri, toplum merkezli anlayıştan ya da kolektiviteden birey merkezli anlayışa geçiş, yani bireyselleşmenin yükselişi olmuştur. Bireyselleşme, içsel bir yargının oluşumu, önyargılara karşı bireysel akıl kullanımının artışı, bireysel hakların gelişimi, toplumsal biz'den bireysel ben'e verilen önemin artışı gibi (Corcuff, 2016, s. 19). Niedzwiecki (2011, s. 165), yirmi birinci yüzyılda bireylerin, gerçek insan ihtiyaçlarının otantik bir yansıması olmaktan çok, aslında konformist ve ayrıntılı şekilde yönlendirilmiş güç ilişkilerinin bir sonucu olarak bireysellik arayışında olduklarını ifade eder. Gerçekten de bireyselliğin yükselişi ile modernleşme ve sonrası süreçleri, en belirgin karşıtlığı geleneksel ve modern değerler arasında ortaya koymaktadır. Bennett'e (2018, s. 94) göre bireyselleşme, bireylerin kendilerini üzerinde çalışılacak, geliştirilecek ve kendini gerçekleştirmeyle mükemmelliğe ulaştırılacak bir proje olarak algılaması durumudur. Bireysellik, bireylerden oluşan toplumun üyelerine biçtiği bir görevdir. Yani tek tek bireylere verilen, bireysel olarak gerçekleştirilmesi gereken, bireylerin bireysel kaynaklarını kullanarak yerine getirmesi beklenen bir görevdir (Bauman ve Leoncini, 2020, s. 29). Bireyselleşme ile birlikte insanlar, gerekli kapasite ya da araçlar olmadan son derece karmaşık sorunlarla başa çıkmaya (Bauman, 2008, s. 14), özel meselelere toplumsal çözümler bulmak yerine toplum kaynaklı sorunlara kendilerine özel çözümler bulma zorunluluğuna da terk edilmişlerdir (Bauman, 2012, s. 102).

Bu bağlamda, bireycilik, hayatımızı ve ilişkilerimizi köklü biçimde değiştiren bir olgudur. Bilgin (2007, s. 58), bireyselliğin inşasında belirli özelliklerin öne çıkarıldığından ve bu özelliklerden en temel olan üçünün tekillik, özerklik ve içsellik olduğundan bahseder. Bu anlamda birey kendisini diğerlerinden farklı ve biricik görür. Kendine yeterli olduğu düşüncesi ile olayların çözümünü kendi içinde aramakta ve bunu yaparken de özerk ve bağımsız olduğuna inanmaktadır. Modern dünyanın yarattığı değerler sistemi içinde bireysel sorumluluk başattır ve insan kendisini, kendi yaşamını inşa eden bir varlık olarak faildir.

Breton'ın (2019, s. 59) vurguladığı üzere, bugün bireyler yönlerin karmaşasına ve gelecek üstünde hüküm süren belirsizliğe, kimliklerini daha bireyci bir tarzda kişisel olarak üreterek, toplumsal etkilerin, derin ve kalıcı kurallardan çok zamanın ruhuna bağlı olduğu bir tür kültürel tadilatla karşılık veriyor. Toplum artık bireyi ikirciksiz olarak içine alarak varoluşa anlam verebilmekten uzaktır. Bu nedenle birey, giderek daha fazla kendisine odaklanmakta; eskiden başkalarıyla etkileşimde, toplumsal kurumlarda ve kültürel kaynaklarda aradığı şeyleri artık kendi iç dünyasında bulmaya çalışmaktadır. Bu durum netice olarak bireylere seçim yapma özgürlüğünü getirir. Seçme özgürlüğü de bireylere kendi seçimlerinin sonuçlarının sorumluluğunu yükler. Çünkü özgür olmak bir anlamda seçimlerinden sorumlu olmak demektir. Bu demektir ki, sorumluluk özgürlükle el ele gider ve özgürlük sürdüğü sürece sorumluluk da devam eder (Bauman ve Obirek, 2018, s. 12).

Aslında, gelenek ve geleneğe bağlı değerler birey üzerindeki etkisini kaybettiğçe ve gündelik hayat yerel ve küreselin diyalektik etkileşimi temelinde yeniden inşa edildikçe, seçenekler çeşitliliğine sahip bireyler hayat tarzı seçimlerini daha fazla gözden geçirmek zorunda kalırlar (Giddens, 2010, s. 16). Geleneksel kuralların yetkelerini yitirdiği bir zamanda, kendilerine sunulan olanakların zenginleşmesi onları daha hırslı ve sınır tanımaz hale getirir. Tutkular ve heveslere daha güçlü bir disiplin gerekirken, tersine, daha başıbozuk bir durum oluşur; düzensizlik ve kuralsızlık durumu da bu ortamda artar (Durkheim, 2013, s. 255). Bugün modern sonrası akışkan dönemde net bir şekilde gözlemlenen bir olgu, geleneksel kolektif bağların giderek zayıflamasıdır. Bu durum, toplumda bireyselleşmenin artışına ve bireylerin toplumsal çevrelerine giderek daha fazla yabancılaşmalarına yol açmaktadır. Bu nedenle, modern ve sonrası toplumlarda geleneksel yapı ile ilişkilerin hem biçimleri değişmiş hem de etkileri azalır hale gelmiştir. Geleneksel toplumlara nazaran kolektif ilişkilerin çözüldüğü ve bireyselleşmenin baskın olduğu modern ortamda özgür olan bireyler, birçok değişkene bağlı olarak gündelik yaşamlarını dizayn etmek ve seçimlerinden de sorumlu olmak zorundadırlar. Kolektiviteden uzak bireysel yaşamların inşasında birey olabilmek kadar birey kalabilmeye olanak tanıyan bu özgürlük, sınırsız seçimler ve sorumluluk son derece önemlidir. Nitekim, kolektif değerlerden uzaklaşmanın ve daha bireysel yaşamların inşasına yönelik çabaların ya da zorunlulukların bireyler üzerindeki etkilerini anlamak araştırmanın temel odak noktasını oluşturmaktadır.

Araştırmanın Amacı ve Sorunsalları

Modern ve sonrası dönemde bireyselleşme gündelik yaşamın her alanını etkileyen ve etkilemeye de devam edecek olan bir toplumsal gerçekliktir. Bu nedenle, sürecin bireyler ve onların üzerindeki etkilerinden ayrı olarak değerlendirilmesi mümkün değildir. Giddens'a (2010) göre de bugünün toplumlarında bireylerin geleneksel aile, toplum ve din gibi bağlardan uzaklaştıkları ileri sürülmektedir. Gerçekten de geleneksel eski kurumların birey üzerindeki etkisinin giderek azalması ve bireyciliğin artışı, toplumun kolektif temel değerlerini değiştirerek daha bireysel ve haz odaklı bir yaşam tarzı oluşturmaktadır. Ulrich Beck ve Beck (2002), özellikle Batı toplumlarında *kendi hayatını yaşamak* dışında yaygın hiçbir arzunun kalmadığını, kişinin kendi hayatını yaşamak için verdiği günlük yaşam mücadelesinin Batı dünyasının kolektif bir tecrübesi haline dönüştüğünü vurgulamaktadır. Berting'e (2013, s. 62) göre, [modern] bireysellik [veya bireycilik] bir davranış biçimi olarak, geleneksel ve otoriter bir bağımsızlık anlayışını, yani bireysel özerkliği içerir. Bireyin değerinin arttığı bir dünyada, kişinin kendine odaklanmasının—yani bireysel özerklik veya bağımsızlık arayışının—zamanla daha yaygınlaştığını ileri sürmek mümkündür.

Bowman (1955, s. 195), birincil grup ilişkilerinin çözülmesi ve sosyal hareketliliğin genel olarak artmasının, modern toplumlarda bireyleri yalnızlığa sürükleyen temel süreçler olduğunu öne sürer. Hakikat şu ki daha önce hiç olmadığı kadar yalnız ve kendimizleyiz. Aynı zamanda kolektifin de çok yakın bir parçasıyız (Niedzwiecki, 2011, s. 165). Bu bağlamda, uzun bir süredir modern akışkan toplumların dayattığı bireysel yaşam tarzları, toplumsal değerler, haz ve özgürlük odaklı yaklaşımlar, gündelik yaşamın etkileşim biçimlerini, düşünme tarzlarını ve

davranış kalıplarını köklü bir Şekilde dönüştürmektedir. Sonuç olarak, bireysel hedeflerin ve *ben* duygusunun kolektif hedefler ve *biz* duygusunun önüne geçmesi, kolektivitenin temsil ettiği toplumsal değerlerin gündelik yaşamda dönüşmesine neden olmuştur.

Bu bağlamda, modern ve sonrası akışkan toplumlarda yaşanan bazı değişimler, geleneksel kolektif bağların zayıflamasına neden olmuş ve bu durum, giderek artan bireyselleşme, toplumsal parçalanma ve yabancılaşmayı beraberinde getirmiştir. Ayrıca, geleneksel toplumsal pratiklerin çözülmesinin sosyal, kültürel ve ekonomik alanlarda geniş kapsamlı etkiler yaratacağı düşünülmektedir. Bu değişimlerin, özellikle genç kuşaktan bireylerin gündelik hayatlarının farklı alanlarına ilişkin tutumlarında açığa çıkması daha yüksek bir olasılık niteliğindedir. Dolayısıyla, araştırmanın temel amacı, modern sonrası yaşamın bireylere sunduğu kurallar ile sınırlar çerçevesinde kolektif bağlardan sıyrılmanın ve deneyimlenen bireyselleşmenin gündelik hayattaki tezahürlerini ve etkilerini anlamaya çalışmaktadır. Bu yönde, kolektiviteden uzaklaşmanın, kopuşun ve bireyselleşmenin bireylerin gündelik hayatlarındaki göstergelerini tespit etmek çalışmanın odak noktasını oluşturmaktadır. Neticede, içinde yaşadığımız dönemin temel özellikleri çerçevesinde özellikle genç kuşaktan bireylerin gündelik hayatın farklı alanlarını algılama ve anlamlandırma süreçleri bireyselleşme olgusuyla yakından ilişkilidir. Bu kapsamda, çalışmada (i) Geleneksel kolektif bağlardan uzaklaşan genç bireylerin gündelik yaşamlarında bireyselleşme deneyimleri nasıl tezahür etmektedir? (ii) Geleneksel kolektif bağlardan sıyrılmanın ve deneyimlenen bireyselleşmenin bireyler üzerindeki etkileri nelerdir? Őeklindeki temel iki soruya cevap aranmaya çalışılmaktadır.

Araştırmanın Yöntemi, Tekniği ve rneklemi

Araştırmada, karma yöntem bağlamında sosyal olguların yer aldığı çevrede anlamını kavramak için nitel yöntem, bunun yanı sıra genelleme yapabilmek ve sayısal verilere erişim sağlamak amacıyla nicel yöntem kullanılmıştır. Nitel araştırma sürecinde derinlemesine görüşmeler yapılmış ve yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla elde edilen verilerin değerlendirilmesinde betimsel analiz kullanılmıştır. Araştırmada, nicel yaklaşım kapsamında anket tekniği kullanılmıştır. Standartlaştırılmış soru formları aracılığıyla toplanan nicel veriler, basit betimsel istatistikler (ortalamalar ve yüzdelik dağılımlar) kullanılarak analiz edilmiştir. Hem nitel ve hem de nicel yaklaşım yönünün eşit ağrılıkta olduğunu ifade edebileceğimiz araştırmada, nicel veriler nitel araştırma kapsamında elde edilen verilerin genellenebilecek duruma getirilmesine yardımcı olmak amacıyla kullanılmış ve bu nedenle nicel yöntem kapsamında elde edilen verilerin analizinde ileri istatistiksel analizlere başvurulmamıştır.

Araştırmanın hedef kitlesini aile kökenlerinin dayandığı yerde (memlekette) doğmamış olan ve yaşamlarını memleketleri dışında farklı kentlerde sürdüren yani ailevi kökleriyle mekansal bağı kopmuş ya da bağları zayıflamış bireyler oluşturmaktadır. Hedef kitlenin bu özelliği araştırma evrenin Őekillenmesindeki belirleyici kota'lardan biridir. Araştırma evreninin belirlenmesinde bir tür kota olarak kabul edilen bireylerin memleketleri dışında bir kentte yaşamlarını sürdürme niteliğine ek bir diğer ayırıcı özellik de yaş faktörüdür. Buna göre, araştırmanın hedef kitlesini genç kuşak olarak da ifade edebileceğimiz y kuşağı (yani 1980-1999 yılları arasında doğanlar) ile z kuşağı (yani 2000 yılı ve sonrası doğanlar) oluşturmaktadır. Aynı zamanda sosyalizasyon sürecinin ve değer aktarımlarının görece ilk olarak ailede başladığı görüşünden hareketle, katılımcıların seçiminde özellikle iki kuşağın (katılımcının ve ebeveynlerinin) ailevi köklerinin dayandığı yerden uzakta yaşıyor olmaları durumu dikkate alınmıştır. Bu yönde, araştırmanın evreni, hedef kitlenin sahip olduğu özellikler göz önünde bulundurularak modern metropol yaşam koşulunu en iyi temsil eden kentlerden biri olan İstanbul'un Şişli ve Kağıthane ilçeleri olarak belirlenmiştir. Şişli ve Kağıthane ilçelerinin tercih edilmesinin temel sebepleri arasında bu ilçelerin heterojen yani daha çok yerli değil göçmen bir popülasyona sahip olması, g alan yerler olması nedeniyle hareketliliğin görece yoğun olması ve sosyo-ekonomik olarak gelişmiş yerler olması gibi etkenler bulunmaktadır.

Bu çerçevede nicel araştırma kapsamında örneklem kümesi, -İstanbul'un Avrupa Yakasında yer alan Şişli ve Kağıthane ilçelerinin toplam nüfus yapısı ve araştırmanın hedef kitlesi için belirlenen kotalar da göz önünde bulundurularak- olasılığa dayalı örnekleme bir türü olan çok aşamalı küme örnekleme tekniği kullanılarak oluşturulmuştur. Şişli ve Kağıthane ilçelerinin toplam nüfusu 732.471'dir. Şişli ilçesinin nüfus yapısı verilerine göre 20-44 yaş aralığındaki toplam nüfus 123.960 olup Kağıthane ilçesinin nüfus yapısı verilerine göre de 20-44 yaş aralığındaki toplam nüfus 206.697'dir (<https://www.nufusbu.com/>). Dolayısıyla araştırmanın evreni açısından Şişli ve Kağıthane ilçelerindeki hedef kitlenin araştırma kapsamında ayırıcı bir özellik olarak kabul edilen yaş aralığı itibarıyla toplam nüfus içindeki büyüklüğü 330.657'dir.

Araştırmanın hedef kitlesinin diğer ayırıcı özelliği olan katılımcıların ve ebeveynlerinin ailevi köklerinin dayandığı yerden uzakta yaşıyor olmaları kriteri dikkate alındığında araştırmanın evreni daha da sınırlandırılmış olmaktadır. Ancak, toplam nüfus içinde bu kriter göz önünde bulundurularak sistematik bir eleme yapılamayacağı için burada hedef kitleye ulaşılabilirlik evren için temel ölçüt olarak kabul edilmiş ve toplam evren sayısı 330.657 olarak kabul edilmiştir. Örneklem büyüklüğü için ise $\alpha=0.05$ anlamlılık düzeyinde ve $d= \pm 0.05$ örnekleme hatası baz alınarak 512 kişilik bir örneklem kümesi oluşturulmuştur. Nitel araştırma bağlamında ise örneklem grubu nicel araştırma örneklemindeki katılımcı çeşitliliğine uygun bir yapı arz edecek şekilde, amaçlı örnekleme ve teorik örnekleme teknikleri aracılığıyla belirlenmiş ve örneklem grubunu 26 kadın ve 17 erkek olmak üzere toplam 43 kişi oluşturmuştur.

Anket uygulamasının pilot çalışması 58 kişi ile gerçekleştirilmiştir. Pilot çalışma ile hazırlanan anket soruları test edilmiş ve süreç boyunca alınan geri bildirimler göz önünde bulundurularak anket formunda gerekli görülen düzenlemeler yapılmıştır. Ayrıca gerçekleştirilecek derinlemesine görüşmeler için araştırmanın temel amaç ve sorunsallarına uygun kategoriler belirlenmiş ve bu kategorilere uygun -yarı yapılandırılmış- görüşme formu hazırlanmıştır. Hazırlıkların tamamlanması ile de sistematik olarak nicel yöntem bağlamında veri toplama aşamasına geçilmiştir. Nicel yöntem ve nitel yöntem bağlamında tercih edilen tekniklerin eş zamanlı yürütülmesine dikkat edilerek 16 Eylül 2022- 20 Kasım 2023 tarihleri arasında 512 kişiye anket uygulanmış, 9 Ağustos 2022- 16 Aralık 2023 tarihleri arasında da toplamda 43 kişi ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Ancak bu noktada belirtmek gerekir ki görüşmeler ilk olarak sistematik olmayan görüşmeler ile başlamış ve ardından sistematik derinlemesine görüşmeler olarak devam etmiş, dolayısıyla iki aşamada gerçekleştirilmiştir. Derinlemesine görüşmelerde başvurulan teorik örnekleme bağlamında, söz konusu görüşmelere başlamadan önce örneklem sayısı (görüşme yapılacak kişilerin sayısı) belirlenmemiş, araştırma sürecinde teorik bir doyum noktasına ulaşılan kadar yani analize yeni bir veri sunmayan görüşmeler ortaya çıkana kadar örneklem belirlenmeye devam etmiştir.

Bulgular: Kolektiviteden Uzaklaşma ve Bireyselleşmenin Tezahürleri

Durkheim (1984, s. 94-105), sosyal gerçekliklerin özellikleri arasında dışsal oluşunu, yaptırım gücünü ve tüm toplum üyelerini kapsayan genelleyci yapısını vurgular. Sosyal gerçeklikler dışsal bir nitelik taşıyor çünkü bunlar kolektif bir birliğin, davranış biçimlerinin ve anlayışların sonucunda ortaya çıkar. Birey, rastgele bir toplumda dünyaya gelir, o toplumun dilini öğrenir, değerlerini benimser, yasalarını ve normlarını kabul eder. Ona göre, birey yaşadığı sosyal ortamda zamanla bireyselleşip bazı tercih ve tutumlarını (örneğin din ve ahlak konularında) değiştirirse de yapabileceği seçimler ve reformlar, doğduğu toplumsal yapı tarafından belirlenmiş sınırlar içinde kalır. Bu sınırlılık hali ve dolayısıyla yaptırım gücü, özellikle modern öncesi çağda yani yaşam döngüsünün tekrarlarla ilgili güçlü anlamlar taşıdığı geleneksel bağlamlarda (Giddens, 2010, s. 187) geçerli olan bireylere kuralları bizatihi topluluk düzeni tarafından hatırlatılan bir ilişki biçimi için daha geçerliydi. İnsanlar arasındaki bağların güçlü, sıkı ve sürekli olduğu yakın ilişki ağları, muhataplar arasında sorumluluk duygusunu, aradaki mesafe azaldıkça artırıyordu.

Ancak, toplumsal düzenin sürekli olarak sarsılması, belirsizlik ve hareketliliğin artması, günümüzü geçmiş çağlardan ayıran temel bir özelliktir. Eskiden sabit ve saygıdeğer kabul edilen toplumsal ilişkiler, düşünceler ve kavramlar çözülmüş, bunların yerini alan yeni düşünce ve kavramlar ise kalıcı hale gelmeden geçerliliklerini yitirmiştir. Sağlam ve kararlı olan her şey buharlaşmış, kutsal sayılan değerler değerini kaybetmiş ve sonuç olarak insanlar kendi durumları ve karşılıklı ilişkileri ile yüzleşmek zorunda kalmıştır (Marx ve Engels, 2009, s. 19). Geleneksel toplumdaki modern ve sonrası topluma geçişi tanımlayan modernleşme anlayışlarında ortak bir özellik, sosyal sistem içinde bazı değerlerin değişmesidir. Nitekim, günümüzde hayatın her alanında bireyler artık merkezi hale gelmiştir ve kendi yaşamlarına bir anlam vermek onların işidir; bireyler her şeyi sorgulamakta, sormaktadır ve aynı zamanda kendileri olmayı istemektedirler. Bu iki gerek aslında çatışmalıdır (Bilgin, 2007, s. 50). Birey olmanın anlamı neredeyse herkes için aynıdır; birey olmak diğerleri gibi olmamaktır. Kişisel bir özgürleşme ve kendi kendini, yaşamını, değerlerini var etme edimi olarak bireysellik, günümüzde neredeyse evrensel bir zorunluluktur (Bauman, 2020, s. 26-29).

Giddens'a (2010) göre yaşamlarımız gelenekten ve eski bağlamlardan koparıldıkça, benlik artık toplumsal olan/konum tarafından belirlenmeyen, düşünümsel bir proje haline gelir. Modern toplumlarda, gelenek temelli kurumsal destekten yoksun kalan özerk birey, bir eğretilek ve belirsizlikle karşı karşıyadır. Bir yanı sıra psikik bir özgürleşme, öbür yanı sıra kendini güvende hissetmeme, özgürlük korkusu dinamikleri işlemektedir ve kaygılar yavaş yavaş ön plana çıkmakta, pek çok insan *kendisi olmaktan* yorgun düşmüş görünmektedir (Bilgin, 2007, s. 50). İnsanlar, bireyler olarak kendi kendilerini inşa ve yeniden inşa zorunluluğuyla karşı karşıyadırlar. Bir diğer deyişle dün toparlayabildikleri şeyleri bugün aşma yoluyla kendi yaşamlarını ve kimliklerini inşa etme ödevleri vardır (Bauman, 2001, s. 228). Dolayısıyla, bireysel kimliklerin savunmasızlığı ve kendi başına yaşam oluşturma zorunluluğu, insanları bireysel olarak yaşadıkları korku ve kaygılarını bir süre de olsa dindirebilecekleri yollar aramaya süreklemektedir (Bauman, 2016, s. 22). Nitekim, araştırma kapsamında geleneksel kolektif aidiyet bağları zayıflamış genç bireylerin gündelik yaşamlarında bireyselliği deneyimleme halleri, bunların nasıl tezahür ettiği ve etkilerinin ne yönde olduğu meselesi nicel ve nitel veriler doğrultusunda 8 kategori temelinde açıklanmaya ve anlamlandırılmaya çalışılmıştır.

Kolektif Sorumluluklardan Uzak Bireysel Yaşam Arzusu ve Minnet Etmeme Duygusu

Bauman'a (2018, s. 8) göre, bugünün hayatı her şeyden evvel bireyi önceleyen "akışkan yaşamı sürekli belirsiz koşullarda yaşanan kararsız, riskli bir hayattır. Akışkan yaşam yeni başlangıçların birbirini takip etmesidir. Tam da bu sebepten ötürü en zorlu anlar, en üzücü baş ağrıları; onlarsız yeni başlangıçları tahayyül dahi edemeyeceğimiz hızlı ve acısız sonlardır. Akışkan modern yaşamın sınırları içinde, bunları hayata geçirmek için gereken beceriler arasında; şeylerden kurtulmak, onlara sahip olmanın önüne geçer". Bu nedenle, belirsizliklerle dolu, kararsız ve riskli bir yaşamda bireysel seçimler büyük bir önem kazanır. Bu anlamda, son derece ayrıştırılmış, belirgin sınırlarla tanımlanmış bir toplum yapısında, bireysellik giderek daha dar bir çerçevede, kişisel yarar sağlama amacına yönelik olarak kullanılmaya başlandı. Taylor'un (2017, s. 12) da belirttiği gibi esasında bireyciliğin karanlık yanı benlik üzerine odaklanmadır. Söz konusu olan bu durum da yaşamlarımızı tatsızlaştırır ve daraltır, anlamını azaltır, başkalarına ya da topluma karşı daha kayıtsız hale getirir.

Bir kural değerini, gücünü taşıyan geleneksel dünyadaki esas gerçeklik ve amaç insanlar arası ilişkilerin niteliği, özü ve dolayısıyla da istikrarıdır. Birey kendisini kuşatan bu gerçekliğin (geleneksel sistemin) varlığını içerisinde yer aldığı sosyal ilişkilerde hisseder. Ancak modern yapı, bireyi bu ilişki ağından uzaklaştırır ve birey, yüzünü ilişki içinde olduğu insanlardan ziyade kendisine dönmeye başlar. Bu noktada bireyler karşısındaki kişiye çoğu maddi olan nesnel hedefler yükler ve bu durum bireylerin bir araç olarak algılanmasına ve kişiyi gayesine ulaştırana kadar değerli görülmesine neden olur (Ersoy, 2015, s. 215). Nitekim insanların sosyal

bağlarından kopması ve bireyselleşmeye dair adımların sonucunda algı biçimleri özelleşir ve her şey kişinin kendi hayatı çevresinde dönmeye başlar (Beck, 2011, s. 204). Geleneksel bağlardan ayrılan bireyler, kendi yaşamlarını belirleme fırsatını ilk kez sunan bir bağımsızlık kazanır. Toplumsal olarak önceden belirlenmiş biyografiler, artık kişinin kendi başına oluşturması gereken biyografilere dönüşmüştür. Yani bireyin yaşamında başat olan eş seçimi, çocuk dünyaya getirme kararı ve sayısı, yaşanılacak yer, meslek, vb. konulardaki tüm kararlar artık kendiliğinden bireye sunulmaz, bu kararların bizzat bireyler tarafından verilmesi gerekir (Beck, 2011, s. 143, 205). Bu nedendir ki yaşamın tüm olanaklarını, getirilerini ve sorumluluklarını - kolektif ilişkiler ve sosyal problemlerle daha az ilintili ve bireyi merkeze alan bireysel başarılar, yetenekler, başarısızlıklar ve yeteneksizlikler ile daha ilişkili- bireyci kavramlarla düşünmeye alışık (Elliot ve Lemert, 2011, s. 30).

Bireyselleşme, bu anlamda herkesin kendi biyografisinin önceden belirlenmiş kısıtlamalardan kurtarılarak tamamen kendi kontrolüne verilmesi ve kişisel kararlarla şekillendirilmesi sürecini ifade eder. Esasen karar verme mefhumuna kapalı yaşam fırsatlarının oranı düşerken, tercihe açık ve şahsen inşa edilmesi gereken biyografinin oranı yükselmektedir. Bu nedenle, yaşam koşullarının ve süreçlerinin bireyselleşmesi, biyografilerin de kişisel bir dönüşüm sürecine girmesine neden olur (Beck, 2011, s. 205). Bu anlamda, kolektiviteden uzaklaşmanın, kopuşun ve bireyselleşmenin önemli göstergelerinden biri olarak bireylerin yaşamlarını dizayn veya inşa ederken dikkate aldıkları *referans kaynakları* önemlidir. Bu yönde, çalışmada bireyci değerlerin baskınlığını anlama noktasında önemli olduğu düşünülen katılımcıların yaşam dizaynında kendilerine referans olarak aldıkları kaynaklar ya da değer ölçütleri sorgulanmıştır.

	Frekans	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde (%)	Kümülatif Yüzde (%)
Çoğunlukla kendi isteklerimi referans alırım	228	44,5	44,5	44,5
Çoğunlukla kendi isteklerimi referans alsam da çevreme uygun belirlediğim zamanlar da olur	266	52,0	52,0	96,5
Çevrem daha etkin olduğunu düşünüyorum	18	3,5	3,5	100,0
	512	100,0	100,0	

Tablo 1. Yaşam Dizaynında Belirleyici Referans Kaynağı

Verilere göre katılımcıların çok baskın bir çoğunluğu kendi yaşamlarını dizayn ederken kolektif yapıların belirlenimlerinden veya değer ölçütlerinden ziyade kendi bireysel isteklerini ya da ölçütlerini referans almaktadır (Tablo-1.). Bu durum katılımcıların yaşamlarını kolektif bağlardan ve sorumluluklardan uzak olacak şekilde inşa etmeye yönelik eğilimlerinin göstergesi olarak değerlendirilebilir. Bu yönde, kolektiviteden uzaklaşmanın veya kopuşun yani bireyselleşmenin önemli göstergelerinden olduğunu ifade edebileceğimiz *bireysel yaşam arzusu, kimseye hesap vermeme duygusu, borçlu kalmama, diğerinin sorumluluğunu almama, ben vurgusu gibi özellikler* nitel araştırma kapsamında gerçekleştirilen görüşmelere yansımıştır:

“...hayatım ile ilgili aldığım kararları başkasına danışmayı sevmem...bu benim hayatım ve kimse beni benden daha iyi bilmez...fikir alıp uyguladığımda sonuç kötü olduğunda kimse o kişiyi suçlarım çünkü. Böyle olunca yani fikir almayınca, kendin yapınca suçlayacak kimse de kalmıyor. Sonuç kötü bile olsa kendinlesin. Kendi kararını nerden bilecektin deyip ya da kendi kararlarım ile ilgili düşünüp yoluma devam ediyorum...bir gruba topluluğa dahil olma konusunda şeyimdir...Yani takım tutmam...Öyle kendimi tanımlamak istemem. Her seferinde çekinirim. Bir sıfat koymak

istemem ismimin önüne. Genelde bireyseldir tüm eylemlerim...” (G.11, Bitlis, 24, Kadın)[†]

“...tamamen böyle her şeyin yükünün benim üzerimde olması...işte hani çocukluğuma özlem işte kirami vermiyordum, ne yemek yapacağım gibi bir derdim olmuyordu, her sabah kalkıp bir işe gitmek bile bir iş yapmak, erteleyememek...Bunlar ciddi anlamda yorabiliyor ama bunun da bir bedel olduğunu bildiğim için genelde hiç üstüne düşünmüyorum. Hani çok da ütöpik bir dünyada yaşamıyoruz ne yaparsam bir sorumluluğu getirisi olacak ve bir bedel ödemek zorundayım. Ya özgürlüklerimden vereceğim ya da sorumluluklar üstleneceğim. Ben sorumluluk almayı tercih ediyorum...” (G.6, Hakkari, 29, Erkek)

“...kendim hallederim. Hani istediğimde, rica ettiğimde yapacaklarını bilirim ama her şeyimi kendim hallederim. Çok zorda kalmam lazım ki yardım isteyeyim. Daha çok kendi işimi kendim halletmeyi seviyorum. Hani ben yaparım, ben ederim... Galiba minnet etmek istemiyorum çok ezilip büzülüp...Bir şeyin altında kalmak istemem. O yüzden kendim halletmeyi tercih ederim ve bu bana kendimi daha iyi hissettirir. Tatmin ediciliği var bir de bende o duygunun, kontrol sahibi hissediyorum belki de. Birlikte yapılan bir şeyi ben yapmış oluyorum birlikte yapmış oluyoruz mesela ama birlikte yapılan bir şeyin bile sorumluluğunu almak istemiyorum aslında. Kendim yaptığımda daha kaygısız hissediyorum...” (G.7, Trabzon, 32, Kadın)

“...problemlerimi öncelikle kendim hallederim. Zaten çok paylaşma taraftarı değilim. Kimseye söylemem, her şeyimi kendim hallederim. Ya bir suya bile ihtiyacım olsa o an, birine zahmet ettirmemek, biraz da minnet duymama gibi bir durum da var. Nasıl söylesem o insana minnet, işini yaptırma...kendi hayatıma müdahaleyi ben severim, bir başkasına yaptırmam. Emin de olmam o kişinin yaptığı işten. O yüzden gidip ben yapayım, herkes kendi hayatına müdahale edebilir. Kimsenin işini de halletmem bu arada. Kimsenin hayatına da müdahale etmem, herkes kendi hayatını kendisi idam ettirsin. Ben kimsenin bireyselliğine, özgürlüğüne karışmam ama kendime müdahale edilmesinden de hiç hoşlanmam. Her şey benim olmalı, bana ait olmalı. Belki de zor bir insanım bu konuda, etrafımda bu kadar insan olmamasının sebebi de belki bu. Yalnızlığı seçmemin sebebi de budur. Hepsi birbirine bağlı olabilir...” (G.38, Ağrı, 22, Kadın)

Nitel araştırma kapsamında gerçekleştirilen görüşmelerde katılımcıların yaşamındaki bireyselleşme *kendim hallederim* vurgusuna içkindir. *Ben'in* üstlendiği tüm sorumluluklar ciddi anlamda yorucu olsa da bu yorgunluk bir bedeldir ve pusulanın diğer ucunda özgürlüklerinden ödün vermek yer almaktadır. Bu noktada *sorumluluk almak* ve *tüm eylemlerin bireysel olması* gerekmektedir. Ayrıca katılımcıların hayatlarındaki tek otoritenin kendileri olması duygusunun *tatmin ediciliği* ve *kontrol sahibi hissetme* gücü vardır. Katılımcılar bir işi *kendi yaptığında daha kaygısız hissetmekte* çünkü *ben'in en iyi bileni* konumunda kendileri yer almaktadır. Diğer yandan *zorda kalmadıkça yardım istememe* eğiliminin önemli nedenlerinden birinin de *minnet duymama*, *minnet etmeme* ve *ezilip büzülüp bir şeyin altında kalmama* isteği olduğu söylenebilir. Katılımcılar için minnet mihnet yaratan bir duygudur denilebilir. Bu noktada gerçeklik nettir; *her şey benim olmalı, bana ait olmalı*. Bu noktada bireyciliğin dayandığı temel ilkelerin başında, insanın davranışlarında, düşüncelerinde ve kendisini kontrol etmesinde, kolektif değerlerden bağımsız bireysel özgürlüğe sahip olması gerektiği inancı bulunur. Bireycilik toplumsal normu, değerleri, tutumları, kuralları, düzeni ve davranışları etkiler ve bu alanların daralmasına neden olur. Günümüzde küresel paradigma sürekli olarak bireye her türlü sosyal bağlardan kopmayı ve böylelikle özgürlüğünü kazanmayı telkin etmektedir. Bu durum

[†] Not: Nitel verilerde belirtilen görüşmeci özellikleri arasında cinsiyet, yaş ve aile kökeninin uzandığı memleket bilgisi sunulmaktadır.

bireyin içinde yaşadığı topluma olan inancını da zedeler. Zaten içinde yaşadığı topluma olan inancı zedelenen bir birey, kendisine dışardan gelen her türlü değer ve ölçüyü bir dayatma olarak algılar (Ersoy, 2015, s. 217). Bu nedenle kişi kendi hayatının zaruri taşıyıcısı konumundadır. Bu anlamda, geleneksel eski kurumların giderek önemini yitirmesi ve bireyciliğin artması, toplumun kolektif temel değerlerini dönüştürmekte ve daha bireysel, haz odaklı bir yaşam tarzı ortaya çıkarmaktadır. Ulrich Beck ve Beck (2002) *Bireyselleşme* adlı eserde, özellikle Batı toplumlarında *kendi hayatını yaşamak* dışında yaygın hiçbir arzusunun kalmadığını, kişinin kendi hayatını yaşamak için verdiği günlük yaşam mücadelesinin Batı dünyasının kolektif bir tecrübesi haline dönüştüğünü vurgulamaktadır. Taylor (2017, s. 12) da insanların bireysel yaşamlarına yoğunlaştıkça geniş görüş açılarını yitirdiklerinden bahseder.

Tutuculuk Olarak Algılanan Geleneksel Değer ve Pratiklerin Yadsınması

Modern süreçler ile geleneksel yapı ve dolayısıyla geleneksel topluma bağlı ortak değerler, inançlar, semboller bireyi destekleme ve belirleme gücünü kaybetmiştir. Bugün bireyler yönlerin karmaşasına ve gelecek üstünde hüküm süren belirsizliğe, kimliklerini daha bireyci bir tarzda kişisel olarak üretirken, toplumsal etkilerin, derin ve kalıcı kurallardan çok zamanın ruhuna bağlı olduğu bir tür kültürel tadilatla karşılık veriyor. Toplum artık bireyi ikirciksiz olarak içine alarak varoluşa anlam verebilmekten uzaktır. Birey gitgide daha çok kendine gönderme yapmakta; eskiden başkalarıyla temasta, toplumsal kurumlarda ve kültüre başvurmakta aradığı şeyi artık kendi içinde aramaktadır (Breton, 2019, s. 59). Modern dünya bağlamında, geleneksel öz bilgi arayışı bir kendi kendini yapma (fail olma) girişimine dönüşmüştür (Poole, 1993, s. 213). Beck'e (1986) göre, bireysel değerler ile üretilen yaşam dünyası böylece giderek daha açık ve belirgin bir biçimde, hiçbir müdahaleye izin vermeyen durumlara ve koşullara bağımlı hale gelmektedir. Bireyselliğin yükselişi toplulukçu bakış açısının [kolektivitinin], [aileciliğin] veya kamusal faydaya yönelik kaygıların zayıflamasına veya ortadan kalkmasına neden olmuş görünmektedir. Bu durum daha mikro düzeydeki bireysel amaçların ve hazların gerçek kılınmasına yönelik arayışları görünür kıldı (Niedzwiecki, 2011, s. 161).

Bu çerçevede, bir değer ve ölçü olarak yaşama dair gerçekliğin, gündelik yaşam pratiklerinin ve anlamın en temel belirleyicisi konumunda ifade edebileceğimiz geleneksel kolektif kültüre dair bağlılığın zayıflaması bireyselleşmenin önemli göstergelerinden biridir. Bu yönde, bireyci değerlerin daha öncelendiğini anlama noktasında önemli olduğu düşünülen katılımcıların süregelen kolektif *kültürel bir gerçekliği veya geleneksel uygulamayı olduğu gibi kabul etme konusundaki* görüşleri sorgulanmıştır.

	Frekans	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde (%)	Kümülatif Yüzde (%)
Kesinlikle katılıyorum	150	29,3	29,3	100,0
Katılıyorum	186	36,3	36,3	70,7
Kısmen katılıyorum	138	27,0	27,0	34,4
Katılmıyorum	32	6,3	6,3	7,4
Kesinlikle katılmıyorum	6	1,2	1,2	1,2
	512	99,6	100	

Tablo 2. Gelenekleri Yalnızca Yaşam Tarzına ve Düşüncelerine Uygunsa Kabul Etme

Verilere göre katılımcıların büyük bir çoğunluğu (%92,6'sı) değişen derecelerde geleneksel kültürel herhangi bir öğeyi veya uygulamayı kendi gerçekliğine uyduğu müddetçe ancak kabul etmektedir (Tablo-2). Bu anlamda, katılımcılar açısından *kültürel bir öğeyi olduğu gibi kabul etmek veya uygulamak yerine kendi düşüncelerine, yaşam tarzına uygunsa ve bir fayda sağlıyorsa ancak kabul edebilecekleri* görüşü baskındır. Bu gerçeklik inşa ettiği kendiliği ile uyumlu ise anlamlı değil ise bireysel yaşama en büyük tehdit konumundadır. Bu noktadan

hareketle katılımcıların kendiliği, kendinden daha büyük bir otorite ile yaşayamayacağı anlayışıyla kolektiviteden ve her türlü kolektif değerden uzak olduğunu ifade etmek mümkündür. Bu nedenle kültürel çerçevede kolektif bir ürün konumunda olan her değer riayet edilemeyen, değersizlik ile ilişkilendirilen ve ben'in hüküm sürdüğü bir yaşamda atıl konumda olan bir şey konumundadır. Bu durum nitel araştırma kapsamında gerçekleştirilen görüşmelerde elde edilen söylemlere yansımıştır:

“...gelenek, kültür vb. şeyler benim için çok olumsuz bir kavram. Hayatımın bazı noktalarında çok hissettim bunu. Mesela ilk evlendiğim yıl ailelerin yanına gideceğiz işte. Ben de hiç gelenek kafası olan biri değilim... Benim düşüncem birkaç gün beraber ailelerle kalıp sonrasında ayrı da kalabiliriz. Eşim bana öyle olmaz birlikte hareket ederiz, ilk de bize gideriz dedi. Dedim ki tamam ama neden? Bunun mantıksal açıklaması ne? “Öyle gelmiş ben nerden bileyim” dedi. Tabi ki böyle yapmadık ama gelenek dediğiniz şeyleri insanlar sorgulamıyor eşimin bana dediği gibi öyle gelmiş deyip yapıyor. Ben de bu yüzden geleneklere, memleket geleneklerine falan uygun yaşam sürmem. Kendi aklıma göre hayatımı istediğim gibi yaşamamı ne sağlıyorsa öyle...Beni bir çerçeveye sıkıştırmayan neyse öyle yaşıyorum...” (G.2, Erzurum, 32, Kadın)

“...bazı insanlar çok memleketçi oluyor hani biz böyleyiz böyle yaparız, bizim orda böyledir, sürekli bir memlekete övgü halinde olan insanlarla da tanıştım vakit geçirdim. Açıkçası kendilerine de dedim “bu çok da yüceltilecek bir şey gibi gelmiyor bana”. Bu çok hoş gelmiyor bana taraf da değilim. Memleket milliyetçiliğini sevmiyorum. Bu bana muhafazakarlık gibi geliyor. Ben biraz açıkçası kültürü insan gibi görüyorum. Kültür de memleketlere ait adetlerde zaman içinde değişmeli. Hani sürekli sürekli aynı kaldığında muhafazakarlık gibi geliyor, reddediş gibi geliyor ilerlemeyi. İnsanlar açık olmalı yeniliklere, bunları kendi potasında eriterek yola devam etmeli...” (G.36, Sivas, 20, Erkek)

“...öyle gelenek, kültür falan benim çok olumsuz baktığım şeyler. Bence insanı çok küçük düşüren gelenekler var mesela, işte kırmızı kuşak bağlamak, ölüm zamanları insanlara yemek vermek gibi bunlar bana saçma geliyor. İnsanın yapmadığında ayıplandığı ama bir şeye yararı olmayan. Böyle şeyleri devam ettirmek zamanda geriye gitmek gibi. İnsanın hayatına karışılan hani sınırları aşan gelenekler ya sürdürülmemeli ya da değişmeli o zaman. Hani hiçbir şey değişmese herkes aynı hayatı yaşayacak...” (G.27, Konya, 21, Erkek)

Verilere göre, kültürel ve geleneksel uygulamalar katılımcılar tarafından çoğunlukla *insanı çok küçük düşüren ve insanın yapmadığında ayıplandığı ama bir şeye yararı olmayan olumsuz bir durum* olarak algılanmaktadır. Bu nedenle katılımcılar kültüre ya da geleneklere mutlak uygun bir yaşam sürmeyi doğru bulmamaktadır. Bu noktada geleneklere sıkı sıkıya bağlı olmak *yüceltilecek bir şey olmamakla birlikte ilerlemeyi reddediş çerçevesinde algılanan bir muhafazakarlık ve böyle şeyleri devam ettirmek zamanda geriye gitmek gibi bir durumdur.* Katılımcılar bu olumsuz algı bağlamında *kendi aklına göre hayatını istediği gibi yaşamasını ne sağlıyorsa* öyle yaşamak istemekte yani *bir çerçeveye sıkışmak istememektedir.* Kolektif değerlerle yüklü örneğin *memleket milliyetçiliği* yerine bireysel değerler önem arz etmektedir. Bu noktada kültür değişmelerini, değer değişmeleriyle ilişkilendirmek yararlı olacaktır. Bu ilişki teorik planda sağlam bir argümana dayanır; çünkü değerler kültürün önemli bir parçasını, hatta sert çekirdeğini oluştururlar. Literatürde değerler, genel olarak bireyleri belirli bir yönde hareket etmeye hazır tutan idealler, tercihler veya bireylerin temsillerini ve eylemlerini yapılandıran derin oryantasyonlar olarak tanımlanmaktadır. Bu anlamda değerler, bireyleri harekete sevk eden ve yaşatan derin kimliğin öğeleri gibi görülebilir. Bir insanın değerleri birbiriyle ilişkilidir, az çok tutarlı bir yapı oluştururlar ve yaşam boyunca oldukça istikrarlı bir biçimde varlıklarını sürdürürler (Bilgin, 2009, s. 165). Bu noktada, kendi tercihleri ile bireysel bir yaşam inşa etme

deneyimini tehlikeye atacak her türlü karışımdan ve değerden de uzak durmak gerektiği anlayışı katılımcıların çoğunluğunun söylemlerine yansımıştır.

Yaşanan önemli sosyal yapı değişimleri karşısında, hayat tarzları ve zihniyet dünyaları itibarıyla, insanların kendilerini geleneksel veya modern olarak tanımlamaları, değerlerin ortaya çıkmasına, kurulmasına, yaşanmasına ve değişmesine etki etmektedir. Bu şekilde herhangi bir sosyal dünyaya ait olan kişi, hayatı algılamakta belirli değerlerin penceresinden yola çıkacak ve davranışlarını ona göre belirleyecektir (Ersoy, 2015, s. 211-212). Geleneksel toplumlarda bireyler, yaşamlarını belirli bir aileye, ülkeye, devlete veya dine bağlı olarak sürdürürler ve bu bağlamda, toplumun sunduğu anlamlar ve amaçlar doğrultusunda belirli roller üstlenirler. Ancak modern çağda, ortak değerler etrafında bir yaşam sürmek zorlaşır. Geleneksel bağlardan kopan bireyler, artık kendi akıl ve seçimleri doğrultusunda, kutsal veya kolektif bir temele dayanmadan, seküler bir yaşam sürmek durumundadır. Bu noktada katılımcıların kolektif değerlerden uzaklaştığını veya benimseyeceği her değeri önce *ben* süzgecinden yani kendi gerçekliklerinden geçirecek kabul ettiklerini ifade etmek mümkündür. Böylelikle yaşam dış otoritelerin müdahalesinden uzak ve farklı kolektif düşünce akışlarının belirleniminden azade daha yeknesak bir şekilde sürdürülebilmektedir. Böylelikle her değer bireyin üzerinde kendisinin düşündüğü, kendi gerçekliği çerçevesinde hayatına içerimlediği karışımlardır. Bu noktada, kendi tercihleri ile bireysel bir yaşam inşa etme deneyimini tehlikeye atacak her türlü karışımdan ve değerden de uzak durmak gerektiği anlayışı katılımcıların çoğunluğunun söylemlerine yansımıştır.

Birlikteliklerde Ortak Yaşam Algısı ve Bireysel Özgürlük Alanının Savunulması

Modern ve sonrası toplumlarda, bireylerin kararları, toplumsal normlar ve otoritelerden ziyade kişisel hedefler ve çıkarlar doğrultusunda şekillenmektedir. Bu bireyci bakış açısı, gerçekliği yalnızca amaçlara ulaşmayı sağlayan yönleriyle değerlendirir ve diğer yönlerini göz ardı eder. Bireysel hedefler doğrultusunda, yüksek değerler ve normlar sıradanlaşabilir ve sadece birer araç olarak kullanılabilir. Bu durum, bireyin sosyal ilişkilerinde karşısındaki kişilere karşı duyarlılığını yitirmesine ve sorumluluklarını göz ardı etmesine neden olabilir; diğerlerinin duygularını incitmek veya kırmak, birey için önemli bir mesele haline gelmeyebilir. Bu bağlamda, sosyal süreçlerde, hepimizden beklenen, kendimizi yeniden şekillendirmemiz, yeniden yapılandırmamız, yeniden keşfetmemiz ve başkalaşmamızdır. Bireycilik kültürü, sadece bireysel özgürlüğü değil, aynı zamanda sosyal dokunun asli şeklini temsil ederken, çağdaş toplumun her yerinde insanlar umutsuzca kendilerini tatmin arayışında ve benmerkezci tasarımlarına ulaşmalarının önündeki kişilerarası engelleri en aza indirmeye çabasıdır (Elliot ve Lemert, 2011, s. 28-29). Bu yönde, kolektiviteden uzaklaşmanın ve bireyselleşmenin önemli göstergelerinden biri olarak bireylerin yaşam tasavvurlarındaki *ben algısı* sorgulanmaya çalışılmıştır.

	Frekans	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde (%)	Kümülatif Yüzde (%)
Kesinlikle katılıyorum	264	51,6	51,6	100,0
Katılıyorum	128	25,0	25,0	48,4
Kısmen katılıyorum	80	15,6	15,6	23,4
Katılmıyorum	28	5,5	5,5	7,8
Kesinlikle katılmıyorum	12	2,3	2,3	2,3
	512	100,0	100,0	

Tablo 3. İyi Hissetmek için Her Şeyi Yapmaya Dair Tutumlar

Araştırma verilerine göre, katılımcıların büyük bir çoğunluğu (%92,2'si) değişen derecelerde *hayatta iyi hissetmek için ne gerekiyorsa yapılması gerektiği, çünkü dünyadaki en önemli şeyin*

insanın kendisini iyi hissetmesi olduğuna inanmaktadır (Tablo-3). Bu noktada kendine ait bir yaşam inşa etme sürecinde kendilerine eşlik eden her değer hareket alanı *ben duygusunun* sınırları kadardır denilebilir. Bu bireyci perspektifin ya da değer yaşamın her alanına yayılarak ortak yaşama dair algıyı da değiştirdiği sonucuna ulaşmayı destekleyen nitel söylemler dikkat çekmektedir:

“...kendime zaman ayırmak için çaba sarfederim ve insanlar için bunun çok önemli olduğunu düşünürüm. Kendimle kalmak bana iyi hissettiriyor, kendime bakabiliyorum. Biriyle ortaklaşmanın bir müdahale olduğunu da düşünüyorum. Bu nedenle arada yalnız kalıyorum ve sadece kendi kararlarımı uyguluyorum. Kararları kimse ile ortaklaşmıyorum. Hayatımda birinin olması benim zorlandığım bir konu. Aslında mantıklı baktığınızda iyi gelebilir insana, yükünü hafifletebilir ama bunu yapmak da zorlayıcı olabiliyor. Mesela ev için bir şey yapılacak, ben önce bir deneyeyim ve yapabilirimi bildiğim için de genelde bir başkasından istemek bana daha zulüm gibi geliyor. Kendimi biri ile bir şeyleri bir sorumluluğu yükü paylaşmaya alıştırmaya çalışıyorum. Hani orada daha çok muhtaçlık gibi bir his giriyor yani ona zorundaymışım gibi...” (G.26, Şanlıurfa, 23, Kadın)

“...belli bir noktaya kadar özgürlüğüme çok düşkünüm. Yani mesela bunlar genelde akla romantik ilişkilerde gelir. Ben mesela evlensem bile hani şey olarak görüyorum, biz iki küme gibiyiz bu işte ben bu da partnerim bizim ortak bir hayat alanımız var tamam ama bana mutlaka bir alan bırakılacak ki ben rahat edebileyim, kimi zaman odamda yalnız başıma kalabilmeliyim, kendi hobilerim olmalı ki paylaşımında bulunabileyim. Eğer o alana girildiği zaman hayvanı köşeye sıkıştırır gibi ben saldırganlaşabiliyorum. Arkadaşlık açısından da böyle. Çok fazla her şeyi beraber yapma noktasında saldırganlaşabiliyorum...” (G.23, Tokat, 25, Erkek)

“...özgürlüğüme düşkünüm...tabi kişisel alanlar her zaman önemli. İster özel hayatımdaki ilişkide olsun ister iş yerimde olsun her personal space bir an delindiği zaman çok rahatsız oluyorum ve sinirleniyorum. Bu artık bir noktada tepkiye varacak kadar da yükseliyor tabi ki. Bu duyguyu ben direkt öfke olarak ifade edebilirim. Aslında bunun iki modu var, öfke ve çok öfke. Çok öfkeye geçerse artık fiziksele kadar da gider de oraya kadar artık gitmiyor. Evlilik tabi ki iki kişinin ortaklaştığı bir alan oluyor, özel bir alan oluşturuyorlar kendilerine ama bu bağlamda ben bireysel özgürlük alanlarını da önemsiyorum. Evet bir ortak alan oluşturması tamamen iç içe geçeceği anlamında değil, birlikte olacağı aslında durumu yani iç içe geçmekten ziyade birlikte bu yolda yürümek olarak ben tanımlıyorum. Bu şekilde olursa daha makul olarak tanımlayabilirim. Tabi öyle bireysel alanım kalmadığında kendimi baskılanmış ya da karakterimden çıkmış olarak da tarif edebilirim...kendini düşündüğü zaman insan daha çok rahat ediyor...” (G.13, Rize, 31, Erkek)

Görüşmeler kapsamında birlikteliklerin, evlilik ve arkadaşlıkların özel sınırlarla inşa edildiği ve ancak bu sınırlar içerisinde *ben'in* korunduğu, özgür kaldığı söylenebilir. Bireyselleşmenin katılımcılara sunduğu yegâne duygu olan özgürlük her türlü ilişkide korunması gereken bir değer konumundadır. Katılımcılar *özgürlüğüne düşkün, tek başına yaşayabilecek* bireyler olsalar da hayatı paylaşmak ve müşterek bir yaşam sürdürmek istediklerinde zihinsel birtakım sözleşmeler vuku bulmaktadır. Çünkü *personal space* yaşam serüveninde kendi kalabilmek için önemlidir. Kişisel alan ihlal edildiğinde ya da birey kendisinin belirlediği sınırlar içinde özgür kalamadığında *hayvanı köşeye sıkıştırır gibi saldırganlaşabilmektedir* ya da *baskılanmış ve karakterinden çıkmış* hissetmektedir. *Çok öfke* karşısında *fiziksel şiddet uygulamaya* denli gidebilecek bu durum sınırların ne kadar önemli olduğunun da bir göstergesi konumundadır. Aslında bireyler ortak yaşamda yarara yönelik bir bağlantı ve ayrı yaşantı dünyalarında, ayrı yaşama tarzlarından türetilen bir biz duygusu aramaktadırlar. Böylelikle farklar ve farklı talepler üzerine düşünmek zorunda kalmamakta, bağımlılık ve vesayet ilişkileri bertaraf

edilmekte ve ortak yaşam hem bireysel sınırlarla hem de karşılıklı yarar tarafından tanımlanmaktadır (Funk, 2009, s. 78).

Bunun yanı sıra ortak bir yaşamı katlanılır kılan tek koşulun sınırlar olduğu gerçeği görüşmelerde vurgulanan bir diğer noktayı oluşturmuştur. Katılımcılar için beraber bir hayatı paylaşmak birbirlerinin sınırlarında durmak, farklılıklarını bilmek ve gerektiğinde kendi özel hayatına çekilebilmektir:

“...her şey dip dibe bunu düşünmek beni bir tık sıkıyor. Yani hani bir tık da herkesin bana göre kendi alanı ve kendini bildiği bir şey olması gerekli hani. Şimdi evlendiğin zaman birlikte yaşadığın ve ömrünü o şekilde geçirdiğin için ve iki farklı karakterin, ne kadar aynı kültürden de evlensen, bir süre sonra insanlar benim dedikleri kendi sınır ve çizgilerini hani yumuşatmaktan çok silip tek bir çizgi halinde oluyor iki insan ve bu bence hoş bir durum değil. Hani algı kaybına sebep oluyor bence. Çünkü bir orta bir çizgi var ve bu çizgi karşı tarafa göre mi çok geldi bana göre mi çok geldi bunu bilemem. Yani burada gerçeklik algım kaybolmuş oluyor...” (G.35, Kayseri, 21, Erkek)

“...evli olduğun zaman beraber yaşıyorsun, beraber yaşamış oluyorsun aslında ama bu beraber yaşamışlık demek her şeyi beraber yapmak, aynı zamanda aynı yerlerde olmak ya da gitmek değil bence. Nasıl evlilik öncesi annenle babanla bile aynı yerlere gitmiyorsan bence eşinle de öyle olmalı. Hani tabi beraber olunduğu zamanlar da olmalı ama ayrı ayrı vakit geçirdiğin zamanlar da mutlaka olmalı diye düşünüyorum. Çünkü hani nasıl anne babandan bile “Üf yeter artık” deyip birazcık uzaklaşmak istiyorsak bence evlenirsem eşimle de öyle olacağını düşünüyorum. Kendi alanımız olması gerektiğine inanıyorum...” (G.24, Çorum, 21, Kadın)

“...normal şartlarda birinin bana karışması, alanıma müdahale etmesi, benimle ilgili bir şeyi değiştirmeye çalışması...Orada kalmam, durmam yani. Çünkü belli bir zaman öncesinde bunu ben kendime yaptım ve bir şekilde artık o sınırları kendi turnağımınla kendim çizdim. O yüzden o çizdiğim sınırların ne birinin geçmesine müsaade ederim ne de ben kendim geçiririm. Şu anda hayatımda olan kişi için konuşursam benim için olabilir bir şey birlikte yaşam, evlilik ama herkesle olmaması gereken bir durum bence. Benim için daha çok kesişebilen ama daha çok kendi alanları da olan olması gerekiyor. Çünkü aynı şeylerden bir noktada hoşlanamayabiliriz, o an aynı şeyi istemeyebiliriz. Kendi kendimize mutlu olabiliyorken niye birbirimizin isteklerini karşılayıp mutsuz olalım. Böyle olursa bir süre sabrederim ama belli bir yerden sonra burada benim düşüncelerime ve isteklerime burada saygı gösterilmiyor, benim burada bulunmamam gerek derim. Birey olarak kalamadığımı düşünürüm...” (G.25, Kastamonu, 22, Kadın)

“...bir insanla hayatını birleştirmek çok riskli, tehlikeli, ürkütücü geliyordu...hayatıma alacağım insanda da kendi alanının olmasını tercih ederim. İşte kendine ait bir çalışma odası ve kitaplığı olabilir, kendiyile ilgili çalışmaları olabilir, kendi yaşam amacı, vizyonu olabilir. Benim de olsun onun da olsun. Beraber ortak noktada buluşalım ama her zaman da değil. Onun da kendine ait özel bir hayatı olsun çok isterim. Fazla fazla içiçelik beni çok rahatsız ediyor. Belki evliliklerinde insanların beklentisi budur ya işte “evleneceğiz, dip dibe olacağız”, “şöyle yaşayacağız”, “böyle yaşayacağız” sıkıcı bence bu sürekli dip dibe olmak. Çünkü zaten bir ömür beraberiz o yüzden mesafemiz ama aynı zamanda samimiyetimiz olsa güzel olur...” (G.38, Ağrı, 22, Kadın)

Söylemlere göre, katılımcılar için sınırlarla tanımlanmamış dip dibe, fazla iç içe, yapış yapış ilişkiler arzu edilmemektedir. Bir insanla hayatını birleştirmek çok riskli, tehlikeli, ürkütücü görülse de ortak bir yaşama duyulan ihtiyaç nedeniyle biraz düşünerek, tartarak da olsa

alınabilir bir karar konumundadır; *kendi özel alanları* olduğu sürece. Bu noktada katılımcıların ifade ettikleri *kendi kendimize mutlu olabiliyorken niye birbirimizin isteklerini karşılayıp mutsuz olalım ve mesafemiz ama aynı zamanda samimiyetimiz olsa güzel olur* söylemleri mutluluğun ancak bireyselliğin korunarak mümkün olduğu çıkarsamasını yapmamızı mümkün kılmaktadır. Bu yüzden katılımcılar özgürce seçtikleri, kendilerine uygun yaşantı dünyaları ve yaşam tarzlarınınca sunulan kendini yaşama imkanlarından yararlanmaktadır. Tamamen kendisi olmak istemektedirler. Bunun için arz edilen bir ben üretimini kullanmakta ve bireyin öz yaşantısı ben vurgusunun bir ürünü olmaktadır (Funk, 2009, s. 79). Bu bağlamda Funk'un (2009, s.77) ifadesiyle *yeni bir biz duygusundan* bahsetmek mümkündür. Bireyler deneyimlemek istedikleri bu yeni biz duygusu içinde sadece kendisine uyan bir grubun parçası olmalı, ilişki kuracağı ya da hayatı paylaşacağı kişiye kendisi karar vermelidir. Aynı zamanda kendisi kadar ilişki içinde oldukları insanlar da bu duygunun bir parçası olmayı isteyenler olmalıdırlar. Yani bağlı olmak yerine bağlantıda kalmayı tercih etmelidirler. Böylelikle birey kendisini keşfedecek, deneyimleyecek, yaşayacak ve inşa edebilecek sadece kendisine ait bir alanı hem oluşturmuş hem de korumuş olmaktadır. Kendimizi merkezleştirip, özel olduğumuzu açıklama konusundaki kararlılığımızla içinde yer aldığımız her birlikteliğin bize *ben özelim* diyebileceğimiz yanımızı keşfetmemiz için alan tanımamızı istiyoruz. Sonunda kronik bir tatminsizlik yaşıyoruz; çünkü her şeye rağmen düzen ve daha yüce bir anlam sağlayan bağlılıkların hepsinden bağımsız olarak idealize edip, günlük yaşantımızda içselleştirdiğimiz bir özgürlük yok (Niedzviecki, 2011, s. 82-83). Bir diğer deyişle katılımcılar yeterince özgürlüğü deneyimleyecekleri aynı zamanda da yalnızlıklarına ortak olmalarından dolayı keyif alabilecekleri bir ilişki inşa etme eğilimindedirler. *Birliktelik içinde özgürlüğe tehdit oluşturan* her yönelim aynı zamanda kişinin kendisini gerçekleştirmesine de engeldir. Bu noktada sınırların ihlaline yönelik tepkiler bireyin yaşadığı yalnızlık ve aidiyet ihtiyacı arasındaki gerilim kadardır denilebilir.

Çocuğa Dair Olumsuz Algılar: Kısıtlanma ve Köşeye Sıkışma

Günümüzde artan bireyselleşme eğilimleri ve özgürlük vurguları, kişisel yaşamları ticari bir değer haline getirirken, aileye karşı oluşan olumsuz tutumlar ve bireysel özgürlüklerin kısıtlandığı düşüncesi, bireylerin bencil eğilimlerini körüklemektedir. “İnsanların aile, evlilik, çocuk, ebeveynlik olgularına yönelik tutumlarının ve beklentilerinin değişip dönüşmesinde güncel riskler olarak belirtilen oluşumlar, modernleşmiş, sanayileşmiş, kentleşmiş ve küreselleşmiş günümüz toplumlarında daha çok gerçekleşmektedir” (Şentürk, 2008, s. 12). Modernleşme sürecindeki bazı değişimler ve kırılmalar, geleneksel toplumsal bağların zayıflamasına neden olmuş ve bu durum, bireyselleşme, toplumsal parçalanma ve yabancılaşmanın artmasına yol açmıştır.

Aile ve evlilik kurumuyla bağlantılı olarak da her bireyin düşündüğü ve kendi yaşamına göre değerlendirdiği bir karar süreci haline gelen değerlerden biri, insanın gelişimsel yaşam döngüsünde doğal bir adım olarak kabul edilen çocuk sahibi olma durumudur. Değişken yaşam koşullarına sahip bireyler için, çocuk sahibi olma kararı, çocuğun iyi bir eğitim almasını sağlama, iyi bir yetiştirme ortamı sunma, ihtiyaçlarını karşılama, sorumluluk alma, fedakârlık yapma, özgürlükten vazgeçme gibi konuların yükünü düşünerek alınan bir karar olarak görülmektedir. Bu bağlamda, kolektivitenden bireyciliğe geçiş veya bireyciliğin artan önemini, bireylerin çocuk sahibi olma konusundaki tutumları üzerinden değerlendirmek mümkündür. Gerçekten de modern yaşamda bireylerin geleneksel bağlardaki *biz* duygusunun yerini *ben* duygusunun aldığı görülmektedir. Toplumda artan bireyselleşme, aile ve evlilik kavramlarına bakış açısını da değiştiriyor ve değiştirmeye devam edecektir. Geleneksel toplumlarda güçlü olan akrabalık ilişkileri ve dayanışma kültürü zamanla evrilmiştir. Modern toplumda bireylerin evlenme, aile kurma ve çocuk sahibi olma konusundaki isteksizlikleri yaygın bir görüş haline gelmiş, aileye ve çocuklara atfedilen değerler de farklı bir boyut kazanmıştır.

Bu anlamda, geleneksel aile yapısının ve dolayısıyla kolektivitinin önemli bir bileşeni olan çocuk sahibi olmaya yönelik motivasyonun zayıflaması kolektiviteden kopuşun ve bireyselleşmenin önemli göstergelerinden biri olarak kabul edilebilir. Bu bağlamda, çalışmada bireyci değerlerin ne derece öncelendiğini anlama noktasında önemli olduğu düşünülen katılımcıların ekonomik ve sosyal bir yük olarak çocuk sahibi olmaya yönelik tutumlarının ve altında yatan anlayışlarının ne yönde olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır.

	Frekans	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde (%)	Kümülatif Yüzde (%)
Evet, kesinlikle hatta bu düşünce nedeniyle çocuk sahibi olmak istemiyorum	72	14,1	14,1	14,1
Evet, kesinlikle hatta bu düşünce nedeniyle bir çocuk sahibi olma konusunda kararsızım	96	18,8	18,8	32,8
Evet, bu düşünce nedeniyle ekonomik durumumun elverdiği sayıda çocuk düşünüyorum	148	28,9	28,9	61,7
Evet, aklıma geldiği oluyor ancak istediğimden daha az çocuk sahibi olma konusunda kararsızım	68	13,3	13,3	75
Hayır, hiç böyle bir düşüncem olmadı	98	19,1	19,1	94,1
Çocuğum var	30	5,9	5,9	100,0
	512	100,0	100,0	

Tablo 4. Ekonomik ve Sosyal Bir Yük Olarak Çocuğa Sahip Olmaya Yönelik Tutumlar

Veriler çerçevesinde katılımcıların çoğunluğu için çocuk ekonomik bir bedel olarak görülmektedir. Bu nedenle bireyler ya çocuk dünyaya getirmek istememekte ya da ekonomik koşullarının elverdiği sayıda çocuk dünyaya getirmeyi düşünmektedir (Tablo-4). Bu noktada nitel araştırma kapsamında gerçekleştirilen görüşmelerde daha çok sosyal ve psikolojik bir yük olarak algılanan çocuğa ilişkin söylemler dikkat çekicidir:

“...şu an dünyaya çocuk getirme fikrine çok uzağım. Hani sebebi de şu, aklımda bir zaman romantize ettiğim bana mutluluk sevgi versin diye çocuk istemekten ziyade, özellikle ekonominin gittiği yeri gördüğümde...hani bide çocuğu en iyi şekilde yetiştirmeliyiz hani şey değil geldi işte seviyoruz, rızkıyla gelirden ziyade...tam olarak ekonomik ve mantalite açısından hazır olmazsam ikisinde de yok...Hani hazır olmadığım sürece onun hayatını mahvedeceğimi biliyorum çünkü bu kötü bir şey. Yani iyi bir hayat sağlamayacaksam ne gerek var...” (G.6, Hakkari, 29, Erkek)

“...çocuk kararımı sürekli erteliyorum çünkü bu sorumluluklar içinde bir de çocukla ilgilenmem çok zor. Bir şekilde biz büyümüşüz ama bizim çocukluğumuzda olan bazı şeylerin ne kadar olmaması gerektiğini biliyoruz şu an. Her şeye dikkat etmek gerek. Çocuğun iyi yetişmesi için kendi hayatımı değiştirecek ona göre düzenleyecek gücüm yok. Ekonomik ya da enerji olarak...” (G.18, Amasya, 27, Kadın)

“...şöyle bir çocuğu büyütmek, geliştirmek ne biliyim onunla ilgilenmek çok güzel ama çocuk düşünür müyüm hayır. Çünkü benim o çocuğa yapmak istediğim ve sunmak istediğim hayatı bu ekonomik koşullarda sunamam yani onu dünyaya getiriyorsam sırf ilerde yalnız kalmayayım veya yaşlanınca bana baksın diye bir düşünceyle getirmek bence bencillik hani başka bir şey değil. O yüzden çocuk düşünmem ilerde zengin olursam yaparım. Kalabalık bir aile değil ama 1 ya da 2 çocuk. Çocuğa harcayacağın zamanla alakalı. En fazla iki çocuk ama. Çocuğun hepsine sevgi gösteremiyorsun. Bu sefer çocukta eksik duygular oluyor. Bu sefer bağlanma ihtiyacını dışarda yanlış bir kişiye bağlanarak gösterebiliyorsun. O yüzden bence çok çocuk yapmak iğrenç bir şey. Bir kere çok çocuk yapılmamalı asgari ücretle çalışan hiç yapmamalı. Çocuk

olduğunda bide senin hayatın bitiyor onun hayatı başlıyor. Mesela sana şu an desem hadi gezelim gelirsin ama çocuk olsa nasıl geleceksin?” (G.10, Sivas, 30 Kadın)

Görüşmeler çerçevesinde katılımcılar ekonomik ve sosyal anlamda engelleyici olması nedeniyle çocuk sahibi olma fikrine uzak görünmektedir. Çünkü bir çocuk dünyaya getirmek için *tam olarak ekonomik ve mantalite açısından hazır olmak* gerekmektedir. Ancak *şu anki ekonomik koşullarda bu mümkün değildir*. Diğer yandan katılımcılar *çocuğun iyi yetişmesi için kendi hayatını değiştirecek ona göre düzenleyecek gücü* kendilerinde bulamamaktadırlar. Çünkü *çocuk olduğunda senin hayatın bitiyor onun hayatı başlıyordur*. Bu nedenle çocuklar ortalama tüketicinin bütün ömrü boyunca yapabileceği en pahalı yatırımlar arasındadır. Dolayısıyla insanlar böyle bir kararı vermeden önce iki kez düşünürler ve ne kadar çok düşünülürse tehlikeler de o kadar aşikâr olur. Dahası günümüzde çocuk sahibi olmak bir karar işidir. Bu anlamda çağımız öncelikle çocuğun duygusal bir tüketim nesnesi olduğu ve tüketim nesnelere beklenen tatminin maliyetle karşılaştırıldığı gibi, ekonomik sermaye ile de ilişkili olduğu bir çağdır (Bauman, 2017, s. 64). Bu bağlamda, fazla sayıda çocuk sahibi olmanın bireyler için hem maddi hem de manevi açıdan zorlayıcı bir yük oluşturduğu genellikle kabul edilmektedir. Bu nedenle, birçok insan çocuk sahibi olmayı toplumsal statüde yükselme ve ekonomik olarak daha iyi bir konuma ulaşma açısından bir engel olarak değerlendirmektedir. Bu bağlamda, günümüzün hızlı değişen toplumsal yapısında evliliğe mesafe koyma, evliliği geciktirme, çocuk sahibi olmaktan kaçınma veya sadece az sayıda çocuk yapma eğilimleri oldukça yaygın bir hale gelmiştir.

İnsanların daha iyi ve daha konforlu bir yaşam hedefi, genellikle çocukları bu hedeflere ulaşmada bir engel olarak görmelerine yol açar. Bu yönde, çocuğun kişinin özerk hayatını asimile eden bir kısıt olarak algılandığına yönelik söylemler dikkat çekmektedir:

“...çocuk yok hayır aslında tüm kişi yaşantıları için çok mantıklı değil bir...Ortak keyiflerinizin olduğu biriyle yaşamı paylaşmak çok güzel bir şey bence ama çocuk birazcık şey...O hayatı kısıtlayan bir şey. Hani insanlar şöyle yapıyor evlendikten birkaç ay sonra çocuk kararı alıyorlar. Hani sanki sırayla yapılması gereken şartlı bir şey gibi ama bence kesinlikle olması gereken bir şey değil ve hayatta sıraya göre sokmamız gereken, sırada olması gereken bir şey değil. Hayatta daha önemli şeyler var yapılması gereken. Ben bunu doğru bulmuyorum. Çocuğun beni sınırlayacağını düşünüyorum kesinlikle bir engel. Başkalarının çocuklarını sevmek daha mantıklı. Her zaman pragmatist...” (G.23, Tokat, 25, Erkek)

“...hiçbir şeyi kendi isteğime göre yapamayacağım, istediğim saatte bile uyuyup uyanamayacağım. Çok büyük kısıtlayıcı bir şey bu ve karakterime de uygun değil...çocuk varsa benim için hayat bitmiştir ve başkasına fayda sağlıyorumdur...Sadece bu hani uç duygular sonuçta, bir öyle bir böyle ama bir gün çocuğum olursa ve zorlanırsam kendime derim; bu da senin kararındı ve sorumluluğu hani getirilerini de üstleneceksin. Diğer bütün noktalarda da zaten böyle bir yerde...” (G.43, Rize, 22, Erkek)

“...çocuklar uzaktan güzeller. Çok yakınuma girdikleri zaman çok fazla sıkılıyorum ve herhalde büyüdükçe de çocuklardan çok fazla uzaklaştım. Çocuk sevmiyorum yani. Yanımda ağlayan falan birisi olduğundan uzaklaşıyorum. Çocuk çok şeyi engeller diye düşünüyorum. Bir bağ bence çocuk, bir kısıtlama. Mesela ben çok fazla gezmeyi severim, dolaşmayı severim, uyumayı çok fazla severim. O yüzden çocuk denildiği zaman şey yani onda olman gerekiyor, tüm her şeyini ona vermen gerekiyor. Onun için benim için olumsuzluk çocuk. Benim karakterime uygun değil. Çocuğun olduğunda sürekli vermen gerekiyor mesela o büyüdüğünde de vermen gerek. Mesela şu anda da annem bana veriyor. Ben bunu yapabilir miyim...biraz da sorumluluk çocuk, peki ben o sorumluluk bilincinde miyim? Değilim bence. Çünkü hayatı biraz

gelişine yaşayan bir insanım. “Ayy evde çocuğum mu kaldı” diyebilirim mesela unuttum diyebilirim...” (G. 24, Çorum, 21, Kadın)

“... çok sıcak bakmıyorum... Bir de 22 sene kendimiz için yaşamadık, evlendikten sonra kendimiz için yaşamalıyız diye düşünüyorum. Ya daha görüp gezeceğimiz çok şeyler var, çok bilgiler var. Açıkçası bir çocuk olduktan sonra bir kadının hayatının biteceğine inanyorum gibi. Hani çocuk olursa, işe gidemezsin, arkadaşlarıyla çok fazla aktivite yapamazsın gibi geliyor. Bu yani artık tamamen kendim için, kendi problemlerimi çözdüğüm bir süreçte hayal ediyorum. Kendimi o telaştayken, öğrenme telaşındayken bir çocuk bakabilmek ya da bunu üstlenebileceğimi zannetmiyorum. Yani bir çocuk sahibi olmak istemiyorum şu an. Kendi kız kardeşlerimi bile şu an engel olarak görüyorum kendi çocuğum olduğunda kesinlikle göreceğim...” (G.31, Siirt, 22, Kadın)

Söylemlere göre, çocuk, katılımcıların çoğu için *çok büyük bir kısıtlayıcıdır*. Bu nedenle kesinlikle olması gereken bir şey değil ve hayatta sıraya göre sokmamız gereken, sırada olması gereken bir şey değil”dir. Çünkü, *hayatta daha önemli şeyler var yapılması gereken*. Aynı zamanda *hayatı biraz gelişine yaşayan bireyler için karaktere uygun olmayan bir yerdedir de çocuk*. Bu yüzden *başkalarının çocuklarını sevmek daha mantıklı görülmektedir*. Aynı zamanda katılımcılar istedikleri gibi *gezmek, dolaşmak ve uyumak için bir çocuk dünyaya getirme fikrine olumsuz baktıklarını ifade etmişlerdir*. Bu çerçevede bir çocuk dünyaya getirme fikrini *benim için hayat bitmiştir ve başkasına fayda sağlıyorumdur* düşüncesi ile eş görmek mümkündür. Bu nedenle çocuk dünyanın bitmek bilmez maceralarına karşı eve kapanmak; ucu bucağı olmayan, asla tam olarak keşfedilemeyen ve bu yüzden hep cazibesini koruyacak dışarıdaki yerlere karşı bezginliktir (Bauman, 2020, s. 136). Bu nedenle çocukla sosyal ilişki ve çocuğa bağlılığın niteliği, aile içi bireyselleşme süreçleri ile değişmektedir. Çocuk bir taraftan bireyselleşme sürecinde bir engel olarak görülürken diğer yandan emek ve paraya mal oluyor, öngörülemiyor, insanın özenle yapılmış hayat planlarını da alt üst ediyor durumdadır (Beck, 2011, s. 178-179). Nitekim, artan bireysellik, toplumsal ve kişisel yabancılaşma ve haz odaklı yaklaşım nedeniyle modern dünyada insanların mutluluğunu ekonomik değerlerle ölçme eğilimi ortaya çıkmıştır. Bu durum, bireylerin rahat yaşamlarını bozabilecek her türlü zorluktan kaçınmalarına yol açmaktadır. Bu yaygın davranış kalıpları, aynı zamanda bireylerin aile ve evlilik gibi kolektif bağları veya aidiyetleri oluşturma gerekliliğini sorgulamalarına neden olmakta ve bu kurumlara karşı mesafeli bir tutum sergilemelerine yol açmaktadır. Sonuç olarak, bu tutumlar evlilik ve çocuk sayısı ile ilgili istatistiklere yansımakta ve ailenin bir kurum olarak giderek küçüldüğünü göstermektedir.

Bu noktada katılımcılar için çocuk mutlaka var olması gereken bir değerden daha ziyade bir kısıt, dünyada keşfedilmeyi bekleyen olanaklar önünde bir engel olarak değerlendirilmektedir. Geçmişte mutlulukla ilişkilendirilen ve bu noktada mutluluk deneyiminin kendisi olan çocuk, akışkan yaşamın bireyleri için bu deneyimin olası sebepleri arasında bir yer edinmemektedir. Dolayısıyla, modernleşme süreciyle birlikte ortaya çıkan yeni yaşam biçimleri ve aile yapıları ile bireylerin doğurganlığı arasında ilişki olduğunu ifade eden Erol’a (2018, s. 874) göre de “topluluktan özgürleşme ve böylece bireyciliğin yükselmesiyle birlikte aile kurma örneğinde de bir çeşitlilik gözlenmeye başlamıştır. Tek kişiden oluşan hanelerin, tek ebeveynli ailelerin, gönüllü olarak çocuksuz olmayı seçmiş evliliklerin, birlikte yaşamaların ve çekirdek ailelerin sayısındaki bu gözlenebilen artış, bu çeşitliliği açıkça ortaya koymaktadır”. Bu çerçevede, Şentürk (2008, s. 13) modernleşmenin yarattığı toplumsal koşulların ve birey profilinin “doğal olarak geleneksel değer, öncelik ve kabullerle kurulmuş ve yüzyıllardır ayakta kalmış başta aile ve evlilik olmak üzere birçok kurumda bir bozulma ve yeniliklere kendini adapte edememe durumlarını ortaya çıkararak toplumsal hayatı tehdit ettiğini” belirtmektedir.

Mekan Temelinde Sosyal İlişkilerin Çözülüşü ve Bireysel Öncelikler

Günümüz bireyselliğe dayalı akışkan çağda ön plana çıkan güvenlik saplantısının belki de en kötücül, belirleyici ve uzun vadeli sonucu, karşılıklı güveni budaması ve insanlar arasında şüphe tohumlarını ekip beslemesidir. Sınırlar güvensizlikle çizilir ve tahkimatı karşılıklı önyargılarla güçlendirilip cephelere dönüştürülür. Güven eksikliği, kaçınılmaz surette iletişimin solgunlaşmasına yol açar. İletişimden kaçınıldığında ve bunu yeniden başlatma konusunda bir çaba gösterilmediğinde, yabancıların yabancılığı derinleşir ve daha karanlık, tehditkar bir hal alır. Bu durum, onları diyaloga katılacak potansiyel ortaklar olmaktan çıkarır ve güvenli ve uyumlu bir ortak yaşam için müzakerelere girme olasılığını köklü bir şekilde ortadan kaldırır. Sosyal etkileşimlerin örüntüsündeki sahici *devridaimin* sebeplerinden birinin arkasında yatan şey, yabancıların en net ve basit haliyle *güvenlik problemi* olarak ele alınmasıdır.

Bununla bağlantılı olağanüstü, müsrif ve feci derecede maliyetli güvenlik önlemlerinin en büyük etkisi, tehlike, risklerin yoğunluğu ve güvensizlikle ilgili algılarımızın derinleşmesidir (Bauman ve Donskis, 2000, s. 133-134). Kent ortamlarında güvensizlikle en çok ilişkilendirdiğimiz yabancılarla olan ilişkiler ve bu kişilere karşı tutumlar, en iyimser yaklaşımla yüzeysel ve biçimsel, en kötümser yaklaşımla ise samimiysiz olarak değerlendirilmektedir. Yabancılar kendileri bir tehdit unsuru olarak algılanır ve kozmopolit şehirlerde yabancıların varlığı, birçok insan için hoş olmayan bir durumdur. Yabancıların bir tehdit unsuruna dönüşmesi ve kamusal alanların yaşanan mekanlar olmaktan çıkıp gelip geçilen yerlere dönüşmesi ile günümüzde kamusal yaşama katılım artık bir oluruna bırakma sorunudur ve kamusal yaşamın şehir gibi mekanları da bir bozulma sürecine girmiştir (Sennett, 2013, s. 16).

Nitekim, güvenlik algısındaki bu derin çözülüşün bireylerin yaşadıkları yerdeki sosyal ilişki düzeylerini etkileme potansiyeli yüksektir. Aynı zamanda, bireysel yaşama duyulan arzunun da bireylerin sosyal ilişki düzeylerini önemli ölçüde etkileyeceği düşünülebilir. Bu yönde, kolektif değerlerden uzaklaşmanın ve bireysel yaşamın göstergelerinden biri olarak katılımcıların yaşadıkları mahalledeki/konuttaki/sitedeki diğer insanlarla sosyal ilişki (ziyaret, yardımlaşma, grup faaliyetleri, sosyal aktiviteler vb.) düzeyleri sorgulanmıştır.

	Frekans	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde (%)	Kümülatif Yüzde (%)
Çok yüksek	26	5,1	5,1	100,0
Yüksek	90	17,6	17,6	94,9
Orta	136	26,6	26,6	77,3
Düşük	86	16,8	16,8	50,8
Çok düşük	116	22,7	22,7	34,0
Sosyal ilişki kurmuyorum	58	11,3	11,3	11,3
	512	100,0	100,0	

Tablo 5. Yaşanılan Mahalle/Site/Konutta Sosyal İlişki Düzeyi

Araştırma verilerine göre, katılımcıların yaşadıkları yerlerdeki diğerleriyle kurdukları sosyal ilişkilerin düzeyi değişen ölçülerde oldukça düşük görünmektedir. Hatta belli oranda bir katılımcının hiçbir surette ilişki kurmadığına yönelik veriler de dikkat çekicidir (Tablo-5). Hiç şüphesiz, gündelik hayatta kurduğumuz ilişkilerin veya girdiğimiz etkileşimlerin mahiyeti önemlidir. Dolayısıyla, katılımcıların yaşadıkları yerlerdeki sosyal ilişkilerin niteliğini anlamak bakımından daha derinlikli nitel verilerden elde edilen söylemler bu konuda açıklayıcı olmaktadır:

“...burada kimseyi tanımıyorum zaten. Tanımamam benim için büyük bir rahatlık. Öyle komşuluk ilişkilerini falan sevmem. Böyle ilişkiler insanların hayatına müdahaleyi ya da ne bileyim bilmesi bile...Hani bir şekilde tanıştık bir şey oldu;

tanısam bile çok mesafeliyimdir. Bilirsiniz önce selam verirsiniz sonra konuşma ilerler, zamanla da artık daha özel sorular da başlar. Bunu aşırı saçma buluyorum. Sana ne mesela benim hayatımdan. O yüzden genelde en azından site ortamında herkes kendi hayatına bakıyor. Kimse kimsenin umurunda da değil. Bir şey ihtiyaçsa konuşulur halledilir ve biter. Giren çıkan da bellidir falan...” (G.42, Hatay, 20, Erkek)

“...site ve kesinlikle site. Ben yalnız yaşıyorum ama arkadaşlarım gelip gidiyor, her gelene bakılacak falan. Ben bunu istemiyorum. Herkes kendi işine baksın. Hani kimisi komşuluk ilişkilerini sever, daha ılımlıdır. Benim için en iyi komşu tanımadığım komşudur. Bu yüzden site ortamını seviyorum. Ne ben onları tanyayım ne de onlar beni tanısın...” (G.27, Konya, 21, Erkek)

“...site ortamı...ya zaten ilk kendimi düşündüğüm zamanda bile sitenin şu şu katında olayım, şöyle olsun diye düşündüğümü fark ediyorum. Yani bir mahalle kültürüne ve sıcaklığına zannediyorum ki inanmıyorum. Bu yüzden hani sitede kimsenin kimseye duygusal bir bağ gerçekleştirmek zorunda olmadığı, güvenliğinin olduğu, giriş çıkışın kimin girdiği kimin çıktığı belli olan bana çok daha sakin çok daha rahatlatıcı geliyor. Çünkü orada bir kaos yok, bir sorun yok, kötü hissetme yok çünkü kimse kimseyi tanımıyor, bir ilişki kurmak zorunda değil. O yüzden site benim için çok daha güvenilir geliyor benim için şu an...” (G.31, Siirt, 22, Kadın)

“...ya kırsal kesimdeki komşuluklar, binada olma daha farklı bir durum. Bir selam vermeyle geçip gidebileceğin bir samimiyet olamaz arada. Daha farklısını ve daha fazlasını isterler. Biraz merak daha ana yapı olduğu için böyle ana duygu merak. Ben bundan çok hoşlanmıyorum...iletişimde olmak istemiyorum kimseyle ben. Soru sordukları için. Aslında anlatabileceğim çok bir şey de yok...her zaman diyorum “Baba ne olur taşınalım buradan, artık sıkıldım ben buradan, bunları tanımak istemiyorum”. Mahalle kültürünün olmadığı, akrabaların olmadığı bir bina, bir site, böyle kimsenin kimseyle bir alakasının olmadığı bir hayat bana daha cazip geliyor. Yalnızlığı sevdiğim için böyle bir insanla ekstra bir ahbablık şeyi beni bir ürkütüyor. Daha yalnız, daha izole. Yabani diyorlar bana. Yabani olmayı ben seviyorum galiba. Tanınmamak, bilinmemek...bunun temeli aslında özgürlük. O tanınmama, bilinmeme...” (G.38, Ağrı, 22, Kadın)

Görüşmeler bağlamında, bireysellik ekseninde inşa edilen yaşamlar içinde sosyal ilişkilere de yer yoktur denilebilir. Verilerde, *kişilerarası temasın az olduğu* bireysel bir yaşama en uygun alanlar olarak kabul edilen kapalı sitelerde yaşamaya yönelik bir eğilim ön plana çıkmaktadır. Kentlerdeki bu yeni yaşam alanlarının en belirgin özelliği, yalnızlık, yalıtılmışlık ve soyutlanma ile tanımlanmasıdır. Bu alanlarda, insanlar arasındaki farklılıklar ve güvensizlikler belirgin sınırlara yol açar. Bu farklılıkların karşılıklı bir tehdit yaratma olasılığı, karşılıklı bir uyarıcı olma ihtimalinden daha yüksek olarak görülmektedir. Bu yüzden, kentlerde inşa ettiğimiz yaşam alanları daha çok *kişisiz, nötrale* ve sosyal etkileşim olasılığını ortadan kaldıran yerlerdir (Sennett, 1999, s. 15). Bu çerçevede, katılımcılar için özellikle kapalı siteler bireyselliğe olanak tanıyan, *mahalle kültürünün olmadığı, kimsenin kimseyi tanımadığı, kimsenin kimsenin umurunda olmadığı ve ilişki kurmak zorunda olmadığı* güvenli alanlardır. Bu noktada *en iyi komşu tanınmayan komşudur*. Yerel topluluğun her zaman için en geniş toplumsal örgütlenmenin temeli olarak var olduğu modernlik öncesi kültürlerde *yabancı*, bir *kişiyeye* -dışarıdan gelen ve potansiyel olarak şüpheli birine- işaret eder. Başka bir yerden gelip, küçük bir topluluğun içine giren bir kişinin bu topluluk içinde uzun yıllar yaşadıkten sonra bile, topluluk üyelerinin güvenini kazanamadığı birçok durum olabilir. Modern toplumda ise tam tersine, yabancılarla aynı biçimde etkileşime girmeyiz. Özellikle birçok kentsel ortamda ya pek tanımadığımız ya da daha önce karşılaşmadığımız kişilerle az çok sürekli bir etkileşim içindeyizdir; ancak, bu etkileşim, göreceli, geçici ilişkiler biçimindedir (Giddens, 1994, s. 75-76). Diğer yandan, kentlerin genişlemesiyle birlikte, bireylerin doğrudan ve yüz yüze kurdukları

birincil topluluk ilişkileri, yerini dolaylı ve ikincil ilişkilere bırakmıştır. Aslında dokunma, görme ve fiziksel temas, en temel insan ilişkilerinin başlıca kaynağıdır. Bunlar, hayatın en samimi ve gerçek ilişkileridir ve küçük topluluklar için oldukça kapsayıcıdır. Bir topluluk içindeki etkileşimler genellikle doğrudan ve yüzeysel olup, genellikle içgüdüler ve duygular temelinde gerçekleşir. Toplumsal kontrol ise, kişisel etkiler ve toplumsal duygulara tepki olarak çoğunlukla doğal bir biçimde gelişir. Ancak kent ortamının etkisi altında yerel bağlılıkların ve birincil grupların çöküşünden dolayı (Park ve Burgess, 2018, s. 61-63) bu ilişkilerin yerini mesafeli, yalnız ihtiyaç temelli pragmatist ilişkiler almıştır. Hatta mümkün ise bu bile tercih edilmemektedir.

İnsan İlişkilerinin Güvensizliği, Seçilmiş Yalnızlık ve Korunma İçgüdüğü

Geleneksel yaşamda hayat daha alışıldık ve düzenlidir. Dolayısıyla hayatımıza eşlik eden zihinsel tasavvurlar için bilinçli bir çabaya ihtiyaç duyulmaz. Metropol yaşamı ise başka yüzler, sesler, mekanlar çerçevesinde alışılmış olanın dışında her gün yenilenen farklılıklara mahkumdur. Diğer yandan metropolde insan ilişkileri araçsal, etkileşimler kısa vadeli ve bu nedenle de duygusal ve insani boyuttan da uzaktır (Tan, 2022, s. 170). Bir diğer deyişle daha çok rasyoneldir. Rasyonel eylem ise “muhtemel birçok eylem biçimi arasından, failin bilinçli olarak eylemle varmayı amaçladığı sonuca en uygun olduğunu düşündüğü bir eylemi seçmesine dayanır” (Bauman, 2013b, s. 126). Şimdi belirsizlikle dolu birden çok seçenek arasında yığınla insan, daha önce hiç görülmemiş bir ölçüde kendi yaşam öyküleri ve özel tutkularıyla (Sennett, 2013, s. 18) ilgilenmek için en uygun olduğunu düşündüğü bir eylemi seçmeye yöneliyor.

Bireyselliğin öne çıktığı modern dünyada, belirsizlikler ve çeşitli seçim imkanları arasında güven ve risk kavramları önemli bir yer tutar. Güven, hem yerinden edilme süreçleri ve soyut sistemlerle kurduğu özel ilişki hem de kişilik gelişimi açısından merkezi bir rol oynar. Güven, bu anlamda, benliği gündelik hayatın gerçekleri karşısında gözetken *koruyucu koza* için çok önemlidir (Giddens, 2010, s. 13-14). Ancak belirsizlik ve tehlikelerle dolu böyle bir ağ içinde insanlar deneyimlerini ve beklentilerini *ilişkiye girme* ya da *ilişki yaşama* terimlerinden çok *bağlantıda olma* terimiyle ifade ediyor (Bauman, 2017, s. 12). Çünkü metropol yaşamının koşulları, insanların ötekileri rahatlıkla güvenilir olarak etiketleme konusunda duydukları yönelimi zayıflatmıştır (Sennett, 2013, s. 89).

Nitekim, sınırlı kişisel bağlantılar, yalnızlık ve bireyselleşmenin insanlara yönelik güven duygusu ile ne kadar ilişkili olduğu araştırma kapsamında ele alınan hususlardan bir diğeridir. Bu yönde, insanlar ile bağ kurma ediminin zorunlu koşulunun güven duygusu olduğu görüşünden hareketle kolektiviteden uzaklaşmanın ve bireyselleşmenin önemli göstergelerinden biri olarak katılımcıların güven veya güvensizlik temelinde diğer insanlarla ilişki kurmaya ya da yakınlaşmaya yönelik eğilimleri sorgulanmıştır.

	Frekans	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde (%)	Kümülatif Yüzde (%)
Kesinlikle katılıyorum	184	35,9	35,9	100,0
Katılıyorum	132	25,8	25,8	64,1
Kısmen katılıyorum	132	25,8	25,8	38,3
Katılmıyorum	48	9,4	9,4	12,5
Kesinlikle katılmıyorum	16	3,1	3,1	3,1
	512	100,0	100,0	

Tablo 6. İnsanların Güvenilmez Olması Nedeniyle Kimseyle Yakınlaşmak İstememe

Araştırma verileri katılımcıların çoğunluğunun (%87,5'inin) değişen derecelerde insanlara güven duymadıkları için zorunda kalmadıkça kimseyle ilişki kurma eğiliminde olmadıkları

yönündedir (Tablo-6). Bu noktada nitel araştırma kapsamında gerçekleştirilen görüşmelerde de insanlara güvenmeme ve yalnız kalmayı tercih etme eğiliminin ön plana çıktığı söylenebilir:

“...bazen yalnızlık iyi geliyor ama bazen de sıkılıyorum. Yalnızlık tek başına aslında iyi bir şey ya da kötü bir şey değil benim için. Kimi zaman iyi kimi zaman kötü. Önceden insanlarla daha çok görüşeyim, insan taniyayım, buluşayım falan daha sosyaldim. Şimdi daha içime kapandım, insanlardan çekildim. Asosyal gibi değil de kendime çekildim. Çok insan sevmiyorum yani. Dışarı çıkasım gelmiyor ama önceden evde durmak istemezdim. Şimdi evde daha çok huzurluyum. İnsanları tanıdıkça...bağ kurmadığında daha az üzülyorsun. Bunu anladığında da bağ kurmuyorsun. İnsan kime üzüdür? Sevdiğine üzüdür. Sevdiğime üzüleceğime, üzülmemeyi tercih ederim...” (G.30, Trabzon, 21, Erkek)

“...bu ara yani gerçekten böyle bazen tak ettiğinde ya işte telefonu açıp ya da yanına gidiyim, o kişi veya o kişiler keşke hazır olsaydı. Bir tık daha güçlü hissetmem gereken zamanlarda bana destek çıkan hani atıyorum o S.O.S hani yardım çağrısı yakınlığını kurduğum, şüphe etmeyeceğim kişiler olsaydı diyorum. Çünkü o negatifliği, o etkisi oluyor. Mesela en basitinden hayatımda tökezlediğim dönem illaki oluyor, alışma süreci yaşadığım, zorlandığım oluyor ve o süreçte evet çevremde insanlar oluyor, dediğim gibi çok hızlı adapte olduğum için...Arkadaş olabileceğim, konuşabileceğim ama kendimi açabileceğim o noktada güven duyabileceğim insan skalası o sırada...Hani o an derdimle mi uğraşayım, yardım mı isteyeyim, bir destek mi almaya çalışayım yoksa karşıdaki güvenilir mi değil mi, verdiği şeyler iyi mi değil mi? bide bunu test ediyorum...” (G.14, Adana, 27, Kadın)

“...belki de güven konusunda çok sıkı şeylerim yok. Çok sıkı bağlarım yok. Hani ben arkamı döndüğümde tamam bana buradan zarar gelmez kimse bana zarar vermez düşüncesi ile insanların güven duyduğunu düşünüyorum ama o yüzden aidiyet duygumun çok gelişmiş olduğunu düşünmüyorum. İnsanlara koşulsuz şartsız güvenmem. Çok yakın arkadaşlarıma dahi güvenmem. Bu aslında benim biraz daha kendime yönelmeme ve kendimden güç almama fırsat tanıdı. Çok güvendiğin insandan da zarar görüyorsun. Bunu hani yakinen arkadaşlarım açısından da gördüm ki bundan sonra zaten güven duygumun zedelenmeye başladığını hissettim...güven konusunda hani kendimden başka kimsenin olmadığını...ama bir noktadan sonra kendinle yine sen kalıyorsun ve kendine sırtını dayaman gerektiğini düşünüyorum. O yüzden ben “deliksiz bir şekilde şuna güvenirim buna güvenirim” bu cümleleri asla kurmadım, kuracağımı da düşünmüyorum...” (G.32, Malatya, 21, Kadın)

Görüşmeler bağlamında güven duygusunun katılımcıların yaşamlarında önemli bir sorunsal oluşturduğu ifade edilebilir. Katılımcılar insanları tanıdıkça, çok güvendiği insanlardan zarar gördükçe bağ kurmaktan uzaklaşmış ve karşıdaki güvenilir mi değil mi sorgulamaları güven duygusunu zedelemiştir. İnsanlara koşulsuz şartsız güvenmeme ve güven konusunda kendisinden başka kimsenin olmadığı perspektifinin bu güvensizliğe dair bir koruma kalkını oluşturduğunu söylemek mümkündür. Böylelikle güven duygusu katılımcıların yalnızca kendilerinde tadabildikleri bir deneyim haline gelmiştir. Bu kapsamda denilebilir ki modernleşme hızlı değişimlerin yaşandığı ve belirsizliklerle dolu bir geçiş sürecidir. Bu geçiş sürecinde sosyal düzenin dengede olmamasının sonucu yaşanan kaotik ortamda bireylerin güvensizlik duyguları yüksek olacaktır. Diğer yandan modern toplumda sosyal ilişkilerin doğasını şekillendiren, süreklilik kazanan ve nihayet hayatın bir parçası olan geçicilik durumu da insanların güven duygusunun yitirilmesine yol açmaktadır. Pamuk ipliğine bağlı geçici ilişkilerin hâkim olduğu bir hayatta birey, kendisini güvende hissedeceği bir ortam ve ilişkilere dahil olmakta tedirginlik duyguları yaşamaktadır (Ersoy, 2015, s. 228). Bu durumun katılımcıların diğer insanlara mesafeli durmalarına, sınırlar inşa etmelerine neden olduğuna yönelik söylemler nitel araştırma kapsamında da tespit edilmiştir:

“...burada 3 kez ev değiştirdim. Yaşadığım yerlerde kimse ile yakınlaşmak istemem aslında. Biri gelse kapımı çalsa tanışmak için rahatsız olurum. Şu an yaşadığım yerde ilk taşındığım zamanlarda bir kadın geldi tanışmak için. Sonra beni sitede toplanıp muhabbet edeceklermiş oraya çağırıldı. Aşırı rahatsız oldum. Tuhaf olacak ama tiksiniç geldi. Durduk yere gidip kimseyi tanımıyorum. Ha tanışmak diye bir şey de var ama yapacağımız eylemde bir mantık göremiyorum. Bundan önceki yerde bir abla ile bir şekilde iletişim halinde olduk. Bir samimiyet doğdu. Bir yıl geçti ne ben onu aradım merak ettim ne de o beni. Görerseniz yakın dersiniz. Yakın olduğunuzda bir sorumluluk da alıyorsunuz. Gelip gitme hakkı doğuyor, bir şey isteme, istediği bir şeyi yapma falan...hem bide ne kadar güvenebiliriz insanlara...o yüzden kimse ile yakınlaşmak istemem. Böyle daha rahatım. Aidiyetim yok, istemem de...” (G.2, Erzurum, 32, Kadın)

“...ama mesela evim benim kalem. Kale’me sevdiklerimin girmesini istiyorum. Herkesin değil, sevdiğim güvendiğim ailemin, yakın arkadaş çevrem... ama herkese güvenmiyorum, hemen yakın arkadaşlık kurmuyorum hani paylaştıkça paylaştıkça bu benim kaleme girebilir gibi oluyor...” (G.16, Eskişehir, 26, Erkek)

“...tanıdığım insanların çok yakınım olsa dahi kendi çıkarları söz konusu olduğunda kendisini tercih edeceğini de düşünürüm hep. Bu belki kendimi korumak adına içgüdüsel yaptığım bir şey. Ben hep mesafeleri olan bir insanım. O yüzden herkesle her zaman görüşmem. Çünkü hep bir arada olduğunda bazen kişinin sınırları geçilebiliyor. O yüzden belki de bu sınırların korunması için arada belli bir zamanın geçmesini istiyorum. Mesela benim duvarlarım var her olayda bir duvarım kalkar, en sonda ben kimsem gerçek ona ulaşır. Bunun içinde belli bir süre geçmesi gerekir bazı aşamaların olması gerekir. Bendeki olan duvarlar da beni korumak için hem de karşımdakiyle belli bir mesafede kalabilmek için...” (G.14, Adana, 27, Kadın)

Söylemlere göre, katılımcılar yaşadıkları güvensizlik duygusu ile çoğunlukla kimse ile yakınlaşmak istememekte ve insanlara karşı hep mesafeli durmaktadırlar. Bu durum kendilerini korumak adına içgüdüsel yapılan ve aksi bir yakınlaşma durumunun tiksiniç geldiği bir yaklaşımdır. Diğer yandan bu noktada çizilen sınırlar yalnızca psikolojik de değildir. Görüşmeye katılan bir katılımcının evini bir kale olarak görmesi ve bu kaleye yalnızca sevdiklerinin, güvendiği ailesinin ve yakın arkadaş çevresinin girmesine müsaade etmesi aslında güvensizliğin derinliğini de göstermektedir. Bu noktada evlerinden ve sınırlarla korudukları kendilerinden başka hiçbir şeyi olmayan bu insanlar mutsuz bir seçimle karşı karşıya kalmaktadırlar; ya evlerini ve yaşamlarını arkadaşlarının sık sık ve davetsiz müdahalelerine açabilirler ya da resmi olmayan sosyalleşmeyi keskin bir şekilde kısıtlayabilirler. Genellikle ve iyi bir sebeple mahremiyeti tercih ederler. Sonuçta ev, mahremiyet, dinlenme ve iyileşme için kutsal bir sığınak olarak tutulmalı ve bu nedenle ailenin tüm üyeleri için korunmalıdır (Oldenburg, 1999, s. 60). Evlerin, yaşanılan yerlerin, sokakların yabancılardan arındırılması bir süre de olsa belirsizlikten ve bu belirsizlikten doğan güvensizlikten de kurtulmuş oluruz. Tanımadığımız dolayısıyla yabancı olarak konumlandığımız insanlarla iç içe olmak bir kent yaşamının değişmez kaderidir. Bu nedenle birlikte yaşamaya ancak benzerlik ve aynılıklardan oluşan güvenli bir ikamet yeriyle (güvenlikli siteler vb.) ikna olunabilir (Bauman, 2012, s. 169-170) ya da bireysel sınırlarla korunan mesafe ile.

Bu bağlamda, güven bir kişi veya sistemin güvenilirliğine olan itimat olarak tanımlanır. Buradaki itimat başkalarının dürüstlüğüne, sevgisine veya soyut ilkelerin doğruluğuna karşı inanca dayanır (Giddens, 1994, s. 37). Bu inanç ile birey kendisini rahatta hisseder. Zira insan güven duygusuna muhtaç olarak yaşayan bir varlıktır. Güven, güçlükler karşısında insanı güçlü kılan yegâne duygudur. Toplumsal düzenin temeli olan güven, başkalarının kalıcı bir ahlaki düzende ve ortak değerlerle davranma eğiliminde olduğu, teknik rollerini tam anlamıyla başardıkları ve başkalarına özel bir ilgi göstermeyi gerektiren rollerin sadakatle yerine

getirildiği varsayıldığında gerçekleşir (Ersoy, 2015, s. 221). Simmel'e (2005) göre, güven modern toplumun en büyük zorluklarından biridir. Simmel, kalabalık ve karmaşık toplumsal yapılar içinde bireylerin kendilerini koruma amacıyla daha dikkatli ve tedbirli bir yaklaşım sergilediklerini ifade eder. Toplumsal mahiyette negatif olarak ifade edebileceğimiz bu tutum, nesnel dünyanın değersizleşmesine, insanların birbirine yabancılaşmasına neden olur. İnsanların tipik tehlikelerle dolu böyle bir ortam içerisinde güvensizlikle yöneldikleri ihtiyat yabancılık, gizli nefret ve tiksinti duyguları ile iç içedir (Simmel, 2005, s. 174-175). Böyle bir ortamda zamanla yabancı daha yabancı ve tanınmaz hale gelir. Böylelikle de bir aradalığı mümkün kılacak karşılıklı etkileşim zamanla yok olur ya da hiç oluşmaz (Bauman, 2012, s. 171).

Zorunlu Olarak Yüceltilen Yalnızlık: Kendiyle Kalma-Kapanma

Bireyci değerlerin baskın hale geldiği modern süreçlerle birlikte, bireyin doğal yapısı ve özü bozulmuş, bu durum kişinin kendine yabancılaşmasına neden olmuştur. Bütünün içinde giderek yok oluşa yönelen birey, görünür bir şekilde hem kendisinden hem de diğer insanlardan uzaklaşmış, duyarsızlaşmış ve kalabalıklar arasında yalnızlığa maruz kalmıştır. Bireyselleşmiş yaşam tarzı başarılı olduğu ölçüde, temelde hala arzulan ilişkiye (evlilik, aile vb.) aşılmaz bir engel teşkil etme tehdidi yaratıyor. Bekar hayatta ötekine duyulan özlem gibi artık gerçekten kişinin kendi hayatı haline gelmiş bir hayat planına o kişiyi eklemenin imkansızlığıyla birlikte büyüyor. Bu hayat ötekinin mevcut olmamasıyla tam anlamıyla yaşanmaya başlamıştı. Şimdi ise ona yer kalmıyor. Her şey yalnızlığa direnişi fısıldıyor: ilişkilerin çeşitliliği, ilişkilere tanınan haklar, yaşama alışkanlıkları, zaman planlamasının kontrolü, vitrinin ardındaki ızdırap verici acılarla başa çıkmak için kendi içine çekilme yolları. Tüm bunların hassas ve özenle ayarlanmış dengesi ilişkinin arzulanmasıyla tehlikeye giriyor. Bağımsızlık tasarımları, yalnızlık hapishanesinin parmaklıkları haline geliyor. Bireyselleşme çemberi kapanıyor. İnsanlar, *kendilerine ait bir hayatı* daha iyi korumak, kaçınmak istedikleri acıların ortaya çıkmasına sebep olan duvarları daha da yükseltmek zorunda kalıyorlar (Beck, 2011, s. 186).

Kendine ait bir yaşamı inşa ederken bağların giderek kaybolduğu koşullarda yükselen tek değer baskın bir *ben duygusu* olmaktadır. Bu noktada yalnızlık *kendine yetebilme* olarak karşılık bulmakta ve üretken bir alan olarak deneyimlenmektedir. Bireyin ihtiyaç duyduğu en önemli şeyin yeterli bir ben yetisi olduğu görüşünden hareketle katılımcıların yalnızlığa olan yaklaşımları ve bu alanı nasıl algıladıklarını anlamak araştırma kapsamında önemli görülmüştür. Bu yönde, kolektiviteden uzaklaşmanın, kopuşun ve bireyselleşmenin önemli göstergelerinden biri olarak katılımcıların *yalnızlığın yarattığı sessizlik ve bunun bir değer olarak ayrıcalık olduğu* konusundaki düşünceleri sorgulanmıştır.

	Frekans	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde (%)	Kümülatif Yüzde (%)
Kesinlikle katılıyorum	92	18,0	18,0	100,0
Katılıyorum	136	26,6	26,6	82,0
Kısmen katılıyorum	196	38,3	38,3	55,5
Katılmıyorum	74	14,5	14,5	17,2
Kesinlikle katılmıyorum	14	2,7	2,7	2,7
	512	100,0	100,0	

Tablo 7. Yalnızlıktan Hoşlanma Hali

Verilere göre, katılımcıların çok önemli bir kısmı (%82,8'inin) değişen seviyelerde yalnızlığa ve yalnız kalmaya olumlu bir anlam veya değer atfetmektedir (Tablo-7). Bu noktada, modern dünyanın bireyselleşmeyi kutsadığı veya kutsamak zorunda olduğu görüşünden hareketle bireysel yaşamın tezahürü olarak yalnızlaşma ve ona atfedilen olumlu değere yönelik söylemlerin araştırmanın nitel verilerine de belirgin bir şekilde yansımını belirtmek mümkündür:

“...zaman zaman kendimi yalnız hissettiğim zamanlar oldu. Bu da kendi içimdeki bazı Şeyleri tamamlayamadığım içindi...ama artık kendimi tamamladığımı düşünüyorum hani çok uzun süredir yalnızlık yaŐamıyorum. Kendi geliŐimimi tamamladım, kendimde olumsuz olan yönlerimi düzelttim, hepsini tamamladığım için de yalnız hissetmiyorum. Hani ben zaten yanımda biri olsun, birinin yanında olayım, böyle bir insan hiç olmadım, hep kendimdim. O yüzden de kendimle ilgili olan rahatsızlık duyduğum Şeyleri tamamladığım için, kendimle ilgili olumsuz grdğim Şeyleri dzelttiğim için geçti, kendimi yalnız hissetmiyorum. Hani kendi içimde bir durumdu...” (G.5, Niğde, 34, Kadın)

“...daima...hani evet...İnsanların beni anlamadığını düşündüğüm, kendimi kapattığım ve kendimle zaman geçirmek istediğim zamanlar oluyor ama bu genelde Şöyle oluyor insanlarla çok zaman geçirdiğim zaman kendime dönmek için bir yalnızlık oluyor bu. Hani bu sanki çok fazla arkadaŐım varmıŐ da çok evde kalamıyormuŐım gibi değil de ben sadece evde kalmayı tercih ediyorum, kendi kendime zaman geçireyim, vakit öldüreyim tarzında zamanlar oluyor. Böyle bir yalnızlık. Kendimle zaman geçirmeyi seviyorum...” (G.6, Hakkari, 29, Erkek)

“...açıkçası bir anlık bunu hissediyorum bir Şey olmasa da. Yanımda çok insan varken de bunu hissediyorum...hani çokluğun içinde tekli olmak diye bir Şey var belki öyle bir Şey yaŐıyorumdur. Yalnız hissediyorum ama açıkçası ben bu durumu çok takmıyorum. Açıkçası ben hiçbir duyguyu takmıyorum. Hani her Şey benim için gelip geçici yani. Yani arkadaşlık olsun, sevgililik olsun. En çok kendimi benimsedim ama bu bana bu egoistliğe dönüŐen bir duygu değil açıkçası. Hani o olmazsa kaybederim, bu olmazsa yaŐayamam gibi bir Şey yok. Herkessiz yaŐayabilirim ama tabi ki hayatıma çok Şey katan insanlar da var ama kaybedersem de sorun yok. Bir süre hayatıma eşlik edebilirler ama sonra gidebilirler. Kendime değer verdiğim için zaten insanların tepkisi de o Şekilde oluyor. Kendine değer verdikten sonra her Şey çözülüyor bence...” (G.34, Siirt, 23, Kadın)

“...aslında benim çevrem çok geniŐtir. Arkadaş ortamım herkesinkinin belki 2-3 katıdır ama böyle yalnız hissettiğim zamanlar çok sık olur. İŞte mesela gece yatarken, düŐünürken veya işte bir yağmur yağdı yürüyorum “İŞte bak yalnızsın, Şu anlamda da tek kaldın” gibi derim. Haftada 2-3 gelir aklıma. Hep Şöyle derim “Hani çok geniş arkadaş evren var, hatta diğer arkadaŐların bile bu kadar fazla olmasına ŐaŐırıyor. Neden hala yalnız hissediyorsun?” diye böyle kendi kendime soruyorum, anlamlandırmak istiyorum ama cevap bulamıyorum...” (G. 36, Sivas, 20, Erkek)

Görüşmeler çerçevesinde katılımcıların belki de zorunlu olarak maruz kalınan yalnızlık duygusunu, kendi olabilmeyi sağlayan verimli bir alan olarak görme ve değerlendirme eğiliminde oldukları söylenebilir. Katılımcılar, kendisi ile zaman geçirmeyi sevmekte aksine insanlarla çok zaman geçirdiği zaman kendine dönmek kişiye kendisini iyi hissettiren bir durum haline gelmektedir. Kendi geliŐimimi tamamladım, kendimde olumsuz olan yönlerimi düzelttim, hepsini tamamladığım için de yalnız hissetmiyorum. Yapmak istediğim Şeyleri, baŐarmak istediğim Şeyleri hani kendimle ilgili olan Şeyleri tamamladım o yüzden yalnız hissetmiyorum. Yalnızlık hissimin nedeni benimle ilgiliydi vb. Gibi söylemler bu noktada yalnızlıkla baş etme ya da onu kendini geliŐtirmede iŐlevsel kılmaya yönelik örnekler olarak kabul edilebilir. Diğer taraftan bazı söylemlere göre yalnızlık ya sosyal etkileşimlerin çeşitliliği içinde hala önemli bir sorgu alanı ya da uyum sağlama güçlüğünün beraberinde getirdiği kaotik bir duygu durumu olarak deneyimlenmektedir. Geniş bir arkadaş çevresinin varlığı yalnızlığa are olmadığında birey yalnızlığını anlamlandırmaya çalışmaktadır. Ayrıca, ait hissetmemelerine rağmen uyum sağlamaya yönelik kaygı bireylerin kendilerine yabancılaşmalarına neden olabilmektedir.

Bu noktada aslında gerçek, güvenilir ve kişinin kendisi gibi hissettiği ilişkilere duyduğu arzunun bu yönelimlerin temelini oluşturduğu iddia edilebilir. Bağlantılı ancak bağımsız ilişkilerin doğal getirisi yalnız kalma, yalnızlaşma oluyor. Bu noktada yalnızlık duygusunun sübjektif olduğu söylenebilir. Etrafta çok sayıda insan bulunsun bile yeterli yakınlık ve güven duygusu kurulamamıştır. Gerçek yalnızlık deneyiminde kişinin sık sık görüşüp konuşabileceği, yanında kendini iyi hissettiği insan(lar) ya hiç yoktur veya bunların sayısı çok azdır. Her iki durumda da ihtiyaç duyulan şey aynıdır; yakın ve sıcak ilişkiler (Tan, 2022, s. 190). Dolayısıyla, *başka bir insanmışçasına* kendisi ile ilgili sorunların çözülmesi neticesinde yalnız hissetmeme durumu kişinin yaşamında *ben duygusunun* hakimiyetinin de bir göstergesidir. Kişinin tutunacak kendinden başka kimsesi de yoktur. Bu nedenle *en çok kendini benimsemek* durumundadır. Çünkü kişinin kendisinin dışında herkes *bir süre hayatına eşlik edebilir ama sonra gidebilir*. Dolayısıyla, insanların önünde tercih yapmaları gereken iki farklı yol vardır. İlki yaşamını kendisine ait olmayan kişilerin desteğiyle yapılandırmak, diğeri ise yaşamını kendi edimleri ve kararları desteği ile yapılandırmak (Funk, 2009, s. 128). Ne pahasına olursa olsun cevap nettir; kendi öz güçleri.

Bunun yanı sıra, kolektif her değerle mesafeli olan akışkan insan için yalnızlık onu daha konforlu hale getirilerek dayanılır kılınmaktadır. Ayrıca kendiliğın ve kendiyale kalmanın odağı kendine özen göstermektir (Schmid, 2019, s. 27). Böylelikle potansiyel olarak yalnızlığa içkin olduğunu ifade edebileceğimiz can sıkıntısının ve kimsesiz hissetme duygusunun da önüne geçilebilmektedir. Çünkü yalnız birey için ben yetisinin sürekli geliştirilmeye ve desteklenmeye ihtiyacı vardır, ancak bu koşullar altında kişi kendi öz güçlerinden destek alabilir. Bu noktada görüşmeler çerçevesinde yalnızlık *kendine yetebilen bir birey olma ihtiyacı gideren, verimli ve besleyici bir alana da karşılık gelmektedir*:

“...hep tek başımızayız aslında. Bu bir gerçek. Ben de genelde yalnız yaşadığım için zaman zaman yalnız hissediyorum. Aslında çok çok yalnız hissettim zaten ve artık bu bir noktada şuraya vardı; ben yalnız değilim çünkü kendimleyim. Kendime arkadaş olmayı öğrendim. Yalnız ola ola yalnız olmanın aslında besleyici büyütücü, insanın iç dünyasını ve yaşamını zenginleştirici yönlerini keşfettim...” (G.18, Amasya, 27, Kadın)

“...aslında bireyselleşmeyi sağlamaya çalışan bir insan için doğal bir sonuç oluyor yalnızlık. Özellikle birey olarak sınırlarımı korumaya çalışırken bu çok oluyor. Çok yalnız hissettiğim oluyor ama bunun avantajları da dezavantajları da var tabii ki. Yalnız hissettiğim zamanlar oluyor. Çok bunaldığım noktada tabii açılıyorum arkadaşlarım, çok yakın arkadaşlarım falan var ama bu yalnızlığın avantajlarını kullanmaya çalışıyorum genelde. Biraz da yalnızlık iyi geliyor gibi, o dinginliği seviyorum...” (G.23, Tokat, 25, Erkek)

“...genelde çok üzgünsem ve canım bir şeye çok sıkınsa yalnız hissederim ama o da kendimi çok açmamamdan dolayı olur galiba. İnsanlarla paylaşmam, kendimi açmam çünkü beni öyle göreceklarını, o sorunla akıllarına geleceğimi düşünürüm ama yalnız kalmayı bazen çok seviyorum ve yalnız kalmak isterim. Çünkü kendi kafamı dinleyip kendi fikirlerimi duyabilmek çok önemli benim için. Yalnız kalmak, kendimi dinlemek beni çok rahatlatıyor. Yalnızlıktan kaçmam...tek başıma ne biliyim kitap okumak, film izlemek, uyumak da bence kendinle vakit geçirmek, o yüzden bunları yapmayı seviyorum. Bence insanı dinlendiriyor, besliyor...” (G.41, Amasya, 20, Kadın)

“...yani yalnızlığı şu şekilde sevmeyi öğrendim...tek başıma bir şey yapamadığımı fark ettim ve bunu yavaş yavaş kırmaya başladım. Şimdi tek başıma da alışverişe gidiyorum, tek başıma da sinemaya gidiyorum, tek başıma da yemek yemeye gidebiliyorum...benim bir yerde kendi başıma eğlenmeyi, aktiviteleri tek başıma gerçekleştirmeyi öğrenmem gerekiyor. Bu yüzden yalnız olduğumu düşünmüyorum.

Çünkü yalnız olduğumda hep kendime bir uĐraŐ koyuyorum. Hani o boŐluĐu doldurduğum zaman çok yalnız hissetmiyorum aslında. Kendimle vakit geçirmeyi öğrenmeye çalışıyorum aslında bunu yeni yeni yapmaya çalışıyorum ama bunun bana sağlıklı dönütleri olduğuna karar verdim. Çünkü birini her daim beklemek çok doğru bir algı değil bence. Birine bağlı yaşamak, birine bağlı olmak düŐüncesini çok sağlıklı bulmuyorum...” (G.32, Malatya, 21, Kadın)

Söylemlere göre, yalnızlık *yaratıcılık üzerine iyi gelen, besleyici, büyütücü ve insanın iç dünyasını zenginleŐtiren yönleri* olan bir duygu olarak nitelendirilmiŐtir ve bu durum *bireyselleşmeyi sağlamaya çalışan bir insan için doğal bir sonuç* olarak görülmektedir. Bireyselleşme ekseninde yalnızlık kişilere *kendine arkadaş olmayı* öğretmiŐtir denilebilir. Bu anlamda, bazı söylemlere göre, *yalnızlık ve kendine yetebilme becerilerini* geliŐtirme gereksinimi katılımcıların özendiği (belki de zorunda olduğu) ve bu noktada çaba sarfettiği bir meseledir. Katılımcılar *tek başına yetebilmek, her anlamda kendine yetebilmek ve kendi başına eğlenmeyi, aktiviteleri tek başına gerçekleştirmeyi öğrenmek* istemektedirler. Bu noktada *insan aramak ve birine bağlı yaşamak, birine bağlı olmak* arzu edilmeyen bir duygu durumudur. Belki de *kaçınılmaz bir durum* ya da bir tür *baş etme stratejisi* olarak düşünülebilir. Katılımcıların sosyal çvresi, yokluğunda değil varlığında birey için sorun oluşturan bir noktadır. Ayrıca, yalnızlaşmanın ve kendi ile vakit geçirmenin bir etkisi olarak katılımcıların sosyallikten çekilmeleri ve kendi ilerine kapanmaları da söylemlerde dikkat çeken bir diğer noktayı oluşturmuştur. Bu noktada bireyselliğin yükselişi ve bağlılıkların kısmen veya tamamen ortadan kalkması ile bireyler kendi öykülerini kendi koşullarına göre inşa edebilecek fırsat arayıŐını (Niedzviecki, 2011, s. 79) yalnızlıkta bulmaktadır. Burada bir anlamda yalnızlığın zaruri olarak yüceltilmesi de söz konusu olabilir. Bu anlamda, aslında yalnız insanlar mutlaka sosyal temastan yoksun değillerdir ve yalnız olmayan insanlar kadar kişilerarası etkileşime girerek zaman harcarlar. Ancak bu etkileŐimlerini tatmin edici bulmazlar. Bu durum yalnızlık, antisosyal eğilimlere kadar uzanan sonuçlara neden olabilir. Ancak tatmin edici ilişkilerin eksikliği yine her insan için aynı derecede üzücü değildir (Verhagen vd., 2017, s. 499-505).

Neticede, bireyler kiŐisellik, sıcaklık ve Őefkat dünyasından daha çok kendi ihtiyaç ve mutlulukları ile çok az iliŐkisi olan amaçsal bir dünya yaratma çabası içerisine girerler. Araçsal nitelikte olanın amaçsal ile yer değiştirdiği bir düzen içerisinde her türlü bağlılıktan kaçan akışkan yaşam insanları için mümkün olan ancak arzu ediliyorsa kişisel türden ilişkilere izin veren komün benzeri, sınırlı sayıda topluluklarla bağlantı kurmaktır. Bu tarz giriŐimler en nihayetinde de hayal kırıklığı, baŐarısızlık (Bauman, 2017, s. 109) ve yalnızlık olarak deneyimlenir. Tüm bağlardan azade bireye ait bir yaşamın yalnızlığı ivmelendirdiği bu ivmelenmenin bireyi kendisine mecbur kıldığı bir yaşam modern akışkan çağın en kadim düzenidir. Yine de yalnızlık kendisine içkin özellikleri bakımından her birey için ayrı bir deneyim olarak yaŐanmaktadır. Bu noktada, yalnızlık bireyin kendisini gerçekleştirmesine imkan tanıyan ve kendisini iyi hissettiği zorunlu bir alan, kendine yetebilme becerisine sahip olmayı sağlayacak bir araç olarak görülürken aynı zamanda yakın ve samimi ilişkilere duyulan ihtiyaç çerçevesinde sorgulanması gereken problemliler bir durumdur.

Duygusal/Psikolojik Etkiler: Olağan Huzursuzluklar ve Tahammülsüzlük

Modern ve sonrası çağı önceki dönemlerden ayıran en başat özelliklerden biri aşırı dinamizmdir. Modern dünya kontrolmzden çıkmış bir dünyadır. Toplumsal deĐiŐme hızı önceki sistemlerdekinden daha yüksek olmakla kalmayıp, daha önceki toplumsal pratikler ve davranış biçimlerini etkileme derecesi ve kapsamlılığı da yüksektir (Giddens, 2010, s. 26-48). Modernite, küçük toplulukların ve geleneksel aidiyet temelli yapıların yerini alarak, bu alanlarda büyük ve kişisel olmayan organizasyonlar kurmuŐ ve böylece koruyucu çerçevesi yıkmıŐtır. Aslında, toplumda bireylerin diğer bireylerle kurduğu ilişkilerin vazgeçilmezliği ve sürekliliği çerçevesinde yani bir diğer deyişle birlikte kolektivitenin bir ürünü olarak aidiyet, tarihsel süreç boyunca bireylerin en temel ihtiyaı olarak görülmüştür. Bir toplum ile, grupla ve

dolayısıyla bir mekanla bağ kurmak aidiyet duygusunu beraberinde getirmektedir. Bireyler arasındaki paylaşımın artması ile de ilişkilene ve bağlayıcı ortak unsurlar da artmaktadır (Ayhan, 2022, s. 9). Bu nedenle aidiyet, bireyleri toplumsal olana bağlamada rol oynar. Bu oldukça önemlidir çünkü benlik duygumuz, diğer insanlarla olan etkileşimlerimizde ilişkisel bir süreçte ve kolektif olarak sahip olunan sosyal normlar, değerler ve geleneklerin daha soyut kavramlarıyla ilişkili olarak inşa edilir. Yani aidiyet, zorunlu olarak diğer insanları da içeren özneler arası bir deneyimdir. Bu nedenle gündelik beklentilerimiz karşılanmadığında, sıradan işlerimizi alıştığımız gibi yapamadığımızda ve alışılmış var olma ve yapma biçimlerimizin bilinçli olarak farkına vardığımızda, bir aidiyetsizlik hissi yaşarız. Diğer bir deyişle uyum eksikliğinden bir aidiyetsizlik duygusu doğar (May, 2011, s. 368, 370). Aidiyet duygusu bireylerin başkalarıyla ilişki kurmasını, kültürel geçmişleriyle özdeşleşmesini, kimlik duygusu geliştirmesini ve çevreyle bağlantı kurmasını sağlar (Allen vd., 2021, s. 92). Bu nedenle aidiyet birçok insan için olumlu çağrışımlarla yüklü bir kavramdır. Eğer aidiyet kişinin çevresi ile barışık olma duygusu olarak anlaşılırsa, o zaman aidiyetsizliğin bir tedirginlik duygusu olarak nitelendirilmesi muhtemeldir (May, 2011, s. 372).

Esasen, bir topluluğun parçası olmak, hızlı küresel değişimleriyle bu modern dünyada yabancılaşma çekmememiz (Berner, 2005, s. 189) ve aidiyet geliştirebilmemiz için gereklidir. Ancak akışkan bir toplumda kuvvetli duygular ve bağımlılıklar kişisel özgürlüğün kısıtlanmasına da yol açmaktadır. Bu anlamda her bağımlılık kişinin kendi yaşamı üzerindeki üretkenliğini azaltır ve bu nedenle bağımlılık ekseninde inşa edilen her ilişki ortaya spesifik kaygılar çıkarır (Funk, 2009, s. 121). Her durumda, birey daha önce geleneksel kolektif ortamlardan elde ettiği psikolojik destek ve güven duygusunu kaybettiğinde, kendisini kaybolmuş ve yalnız hissetmektedir. Bu anlamda, kolektiviteden uzaklaşmanın, giderek kentli değerlerin içselleştirilmesinin, bireyselleşmenin ve yalnızlaşmanın birey üzerinde olumsuz psikolojik etkiler oluşturabileceği kuvvetli bir varsayımdır. Bu etkilerden biri de bireylerin çevrelerindeki kişilerden rahatsızlık duyma, sıkılma, hoşlanmama ve hatta onlardan nefret etme gibi duygular biçiminde tezahür edebilmektedir. Bu çerçevede, kolektiviteden uzaklaşmanın, bireyselleşmenin ve yalnızlaşmanın önemli göstergelerinden biri olarak kolektif aidiyet bağları zayıf olan bireylerin çevresindeki insanlardan çoğunlukla rahatsızlık duyup duymadıkları konusu sorgulanmıştır.

	Frekans	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde (%)	Kümülatif Yüzde (%)
Kesinlikle katılıyorum	142	27,7	27,7	100,0
Katılıyorum	80	15,6	15,6	72,3
Kısmen katılıyorum	146	28,5	28,5	56,6
Katılmıyorum	90	17,6	17,6	28,1
Kesinlikle katılmıyorum	54	10,5	10,5	10,5
	512	100,0	100,0	

Tablo 8. Çoğu Zaman İnsanlardan Nefret Ettiğini Hissetme Durumu

Verilere göre, katılımcıların çoğunluğunun (%71,9'unun) öyle ya da böyle insanlardan çoğu zaman nefret ettiği hissine kapıldığı yönündedir (Tablo-8). Bu durum, bireysel yaşamları içselleştirmiş bireylerin yaşadıkları potansiyel boşluğun bir yansıması olarak ifade edilebilir. İdare edilemeyen yalnızlık, tek başınalık ve diğerleriyle paylaşamayan duygulanımlar bireylerde gerginlik, öfke, tahammülsüzlük vb. duygular biçiminde açığa çıkabilmektedir. Nitekim, araştırmanın bu yöndeki nitel verileri de katılımcıların gündelik hayatta diğerlerine ve onların eylemlerine ya da çoğu zaman varlıklarına bile tahammül seviyelerinin çok düşük olduğu yönündedir:

“...gündelik yaşamda tahammlmn aşıldığı Şeyler çok oluyor... yavaş hareket iim parçalanıyor o an böyle. Tabi ki karşı tarafa tepki veremiyorsun ama yavaşlık... hani hızlı hızlı bir problem bir iş herhangi bir Şey zlebilecekken ağır ağır olması bana zaman kaybı geliyor...mesela araç kullanırken sinyal vermemek, sigara çöpünün yere atılması ya da yerde herhangi bir p görmek, sıraya kaynak olması, işte atıyorum en basitinden hani iki yol birleşirken bir sağdan bir soldan araba gelmesi gerekiyor ya; iki tane soldan gelince ben o kadar sinirleniyorum ki hani tahammül sınırim çok çok düşük ama tepki vermemeye çalışıyorum...” (G.11, Bitlis, 24, Kadın)

“...ben duygularımı çok yoğun yaşayan bir insanım, fkelenendiğimde çok yoğun, mutlu olduğumda çok gereksiz mutlu...Aslında en kızılmayacak noktalarda bile bir ani patlama yaşadığım anlar oluyor. Bunun sebebini çok düşünüyorum aslında ama yok yani. Mesela en kızılmayacak nokta yanımda birisi gülüyor, olabilir yani bu çok normal bir Şey ama çok sinirleniyorum bazen. Bu ev içinde de böyle. Bu her an her Şekilde olabiliyor çok mutlu olduğum zamanda bile beni fkelendirecek bir Şey olmasa bile bazen bir anda sinirime gidiyor, o anda mutluluğumu bir kenara bırakıp öfkemi daha ön plana çıkardığım zamanlar oluyor yani. Tanıdığım tanımadığım herkese. Mesela yolda yürürken yavaş yürüyen...Hani geçemiyorum ya o kaldırımdan, o arabalardan geememem, yolda insanlardan dolayı geçemeyince de böyle bir fkeleniyorum, sinirleniyorum.” (G.24, Çorum, 21, Kadın)

“...aslında tam olarak Şöyle hani karşımdaki insan bir Şey anlatıyor diyelim ya da beni aradı bir konuda konuşacak. Bir süre, kısa bir süre... Bazen oluyor saatlerimi ayırıyorum bazen de hani yapacak yetişecek bir Őeyim olmasa dahi daha bir dakikadır konuşuyor diyelim; ben ıldıracak gibi oluyorum. Karşımdaki görmüyor tabi ama sanki yetişmem gereken bir Şey varmış da karşımdaki beni oyalyor gibi hissediyorum. İimde bir telaş...Ancak böyle bir Şey olsa böyle hissederim çünkü hani o yüzden öyle diyorum. Dışlerimi sıkıyorum falan hani karşımda olsa vurabilirim gibi hissediyorum karşımdakine. O an çok sevdiğim, ailemden biri bile olsa nefret hissediyorum sadece sanki. Neden oluyor bilmiyorum...” (G.29, Erzincan, 22, Kadın)

“...biri yavaş hareket ettiğinde aşırı geriliyorum. Bu tanıdığım çok sevdiğim biri de olabilir fark etmez. İim sınırdan yırtılacak gibi hissediyorum. Asla tahammül edemiyorum. Dışıma yani hareketlerime, suratıma falan yansıyor ama bir Şey demiyorum. Ben o kişiye izlerken böyle tak tak kafamda işi bitiriyorum mesela. Her Şey hızla hallolsun istiyorum. Şöyle de oluyor hani işten çıktım eve gitmek istiyorum, trafik beni engellediğinde, sonra önümde bir araç yavaş gittiğinde falan da sinirleniyorum, küfür de ederim bazen ama tabi karşımdakine değil öyle arabanın içinde kendi kendime...” (G.13, Rize, 31, Erkek)

Görüşmeler çerçevesinde katılımcılar gündelik yaşamda tahammül sınırlarını aşan durumları şu Şekilde ifade etmişlerdir; araç kullanırken sinyal vermemek, sigara çöpünün yere atılması, sıraya kaynak olması, yavaş hareket, yolda yürürken yavaş yürüyen insanlar, bir araç yavaş gittiğinde, uyusuk hareket edilmesi. Söylemler çerçevesinde katılımcıların gündelik yaşam akışı içinde görece olağan kabul edilebilecek davranışlara yönelik nefret, can sıkıntısı, aşırı gerilme, vurabilecek gibi hissetme, küfretme ve içi parçalanacak denli öfke duyma ile karşılık vermekteler. Yani katılımcıların tahammül seviyelerinin olduğa düşük olduğu söylenebilir. Bu durumu potansiyel yalnızlığın, tek başınalığın ve aidiyet boşluğunun bir yansıması olarak ifade etmek mümkündür. Diğer yandan önemli sosyal destek bağlarından yoksun ve giderek yalnızlaşan bağsız birey için sabır ve bekleme yıpranan ruh durumlarındandır (Chul Han, 2022, s. 58). Çünkü beklemenin kirli bir kelime haline geldiği bir çağda yaşıyoruz. Giderek herhangi bir Şey için bekleme zorunluluğunu (olabildiğince) yitirdik ve yeni, favori sıfatımız hemen oldu. Görünen o ki, zamanla yarıştığımız yaşamlarımızda, yirmi birinci yüzyıl insanların artık hiçbir Şeyi beklemeye vakti yok (Potter, 2007, akt. Bauman, 2011, s. 16).

Kolektif bağların eksikliği ve bireysellik-tek başlılık bireylerin yaşamlarında *potansiyel öfke, aşırı gerginlik, tahammülsüzlük, nefret* vb. duygular biçiminde açığa çıkarken aynı zamanda *hüzün, depresyon ve hissizlik duyguları* da yoğun olarak deneyimlenen durumlardır. Nitekim, araştırmanın bu konudaki diğer nitel verileri bu duyguların yoğunluğuna ve yaygınlığına işaret etmektedir:

“...bazı duyguları hissedemediğimi düşünüyorum...üzgün...sebebini bilmiyorum...Mutlu olduğum zamanlar çok anluk. Bazen soruyorum kendime bu duruma neden çok mutlu olmadım ya da üzülemedim gibi mesela. Nedenini bilmiyorum ama öfke için bu böyle değil. Öfkeyi bayağı yaşıyorum, çok yoğun hissediyorum yani. Bana diğer duyguları tarif et deseniz belki size anlatamam ama kızgınlık, öfke bunları anlatabilirim. Terapiye başladım yeni bakalım buluruz umarım. Yani belki de .aile bağlarımın çok iyi olmaması, benim sürekli bireysel takılmamdan dolayı da bir boşluk olmuş olabilir hayatımda. Yalnız hissettiğim zamanlar oluyor. Yani genelde yalnız hissedirim ve kaçmak istediğimiz bir yalnızlık bu...” (G.17, Ankara, 28, Erkek)

“...aslında çok böyle gerçekten çoğu şeyimi anlattığım, böyle fikrini merak ettiğim çok yakın arkadaşlarım var ama yine de onlarla paylaşamayacağımı hissettiğim...Ya tabi böyle arkadaşlık ilişkisindeki dinamikler değişken olabiliyor ortama göre, her şeye göre. Atıyorum işte son zamanlarda terapiye gitmeyi düşünüyorum. Öyle bir ortamda destek almak istiyorum. En azından böyle doğru hissettiğim şeye çaba göstermek için gibi bir şey. Öyle bir arayışım da var...” (G.19, Burdur, 27, Kadın)

“...ruhsal olarak tamamen depresyona meyilli bir durumum var yani majör depresyon geçiriyorum bide. Her üç ayda altı ayda bir oraya bir düşüyorum. Birinin bana “bak şu an depresyona doğru ilerliyorsun, ne yapman gerektiğini biliyorsun, biran önce harekete geçmelisin” deyip bir elini uzatması lazım birinin. Yoksa ben o hissettiğim boşlukta sürekli bir biçimde sürüklenmeye devam ediyorum. O yüzden birilerine ihtiyacım var...” (G.25, Kastamonu, 22, Kadın)

“...huzursuzluk... sürekli bu duygu içindeyim gibi. Nerede dursam ne yapsam. Bu mutlu olmadığım, gülmediğim hiç anlamına gelmiyor tabi ama bazen kendimi...Şey oluyor, bir yerdeyim mesela bir ortamdayım birden huzursuzlanıyorum, çevrem, etrafımdaki insanlar anlamsız geliyor ve gitmek istiyorum. Yani tabi gitmiyorum ama içinde öyle bir şey oluşuyor. Neden oluyor bilmiyorum ama keyfim de kaçıyor tabi ister istemez, o yüzden arkadaşlarım falan sorar ne oldu bir şeye mi canını sıktın, bir şey mi dedik diye ama benim o anki konuyla bile ilgim yok o anda mesela...” (G.30, Trabzon, 21, Erkek)

Katılımcılar genel duygu durumlarını *üzgün, huzursuz, ruhsal olarak tamamen depresyona meyilli*, olarak ifade etmişlerdir. Bu noktada geleneksel kolektif sosyal destek görevi gören ilişkilenmelerden uzak duran bireylerin mutsuzluk deneyimi ile baş başa olduklarını ifade edebiliriz. Aynı zamanda *mutluluk, birisi için çok üzülme* ve birinin *sıkıntısına derdine can sıkma* gibi bazı duyguları hissedememe yalnızca *öfke* duygusunu tanımlayabilecek kadar iyi tanıma görüşmeler çerçevesinde dikkat çeken önemli bir noktayı oluşturmuştur. Bu bağlamda, yaşamını bireysel tercihler doğrultusunda inşa edebilmek adına kendisini mutsuz edecek tüm bağlardan sıyrılan akışkan bireylerin yoğun gerilimlere çoğunlukla hissizleşme ile yanıt verdiklerini ifade etmek mümkündür. Kolektif ilişkilere ve kolektiviteden sağlanan sosyal desteğe içkin olduğunu ifade edebileceğimiz kabul edilme hissi aynı zamanda bireye önemli bir güvenli alan da sunar. İstemediği her türlü baskı ve sınırlamadan uzak, büyük bir özgürlük arzusu ile inşa edilen özel yaşam içinde kolektif ilişkilerin ve bu ilişkilerdeki koruyucu kozanın giderek çözülmesi ve bağların zayıflamasının en dolaysız etkisi, en temel insani duygusal ihtiyaçların yanılısama yoluyla tecrübe edil(eme)mesine ya da en kötü ihtimalle sınırlı birkaç

kişinin desteği ile duygusal doyum erişiminin sınırlanmasına neden olmaktadır. Nitekim bireyselleşen yaşam alanı içinde -yalnızlığın aşırı uyarılması sonucu- atomize olmuş afektif tepkilerin kaçınılmaz olduğunu söylemek mümkün hale gelmektedir.

Neticede, kişi kolektif bir paylaşımı ve aidiyet duygusunu güçlü bir şekilde yaşamak istediğinde, bu duygunun eksikliği depresyon, yalnızlık vb. olarak kendisini gösterir. Yeni bağlantılar kurma çabası, ilişkiler içinde yer alma yönelimi vb. hedeflenen müdahaleler ilişki tatminini artırarak aidiyete ulaşmak için umut vadetse de kurulan ilişkiler, sosyal bağlantılar derinlikten yoksun olmaları sebebiyle bu duyguyu hissettiremez. Bu nedenle, kolektif paylaşımlara veya dayanışmaya yönelik gereksinim ve ait olma ihtiyacı karşılanmadığında bireylerin yaşam refahları bu durumdan olumsuz etkilenir (Verhagen, Lodder ve Baumeister, 2017, s. 506). Bu nedenle denilebilir ki ait olma bilişleri doğuştan gelen nörolojik mekanizmalar nedeniyle depresif belirtiler üzerinde doğrudan güçlü bir etkiye sahiptir (Cockshaw ve Shochet, 2010, s. 283). Aidiyet ile ilişkili olduğunu ifade edebileceğimiz sosyal kabul insan yaşamında hayati önem taşımaktadır. Sosyal kabulün önemli bir insan ihtiyacı olduğu gerçeğinden hareketle aidiyet gereksinimi karşılanmayan bireyde kaygı, kendine değer vermeme, kontrol duygusunu kaybetme, depresyon ve öfke gibi olumsuz psikolojik sonuçlara neden olabilmektedir (Ford ve Collins, 2010, s. 405-406). İnsanlarla olan ilişkilerinde *bağlantıda kalmak* bireylere önemli bir özgürlük alanı sunsa da görülmektedir ki bu bağlantılar gerçek kolektif paylaşım ve aidiyet hissini yaşatma noktasında yetersiz kalmaktadır. *Bağlantı kurma* duyguları canlandıran bir işleve sahip olsa da bireyler hala yalnızlığı kompanse edebilecekleri bir deneyimi tecrübe edememektedirler. Bireyselleşen dünyada kolektif dayanışmaya ve aidiyete alternatif bir ikame kanalı bulunamadıkça bireylerin kendilerine ait yaşamlarını güven, esenlik ve mutluluk duygularından uzak hissizlikle ya da mutsuzlukla güvence altına alacaklarını ifade etmek mümkündür.

SONUÇ

Tarih boyunca meydana gelen en önemli toplumsal dönüşümlerden biri, kolektif yapıdan bireysel yapıya geçiş olarak tanımlanan bireyselleşmenin yükselişidir. Gelenekten kopuş sürecinde, eski ile yeni arasında belirgin ve köklü bir fark ortaya çıkmaktadır. Nitekim, modern ve sonrası yaşamın bireylere sunduğu kurallar ve sınırlar çerçevesinde kolektif bağlardan sıyrılmamanın ve deneyimlenen bireyselleşmenin gündelik hayattaki tezahürleri ve etkileri bu çalışmanın ana eksenini oluşturmuştur. Araştırma bulguları kapsamında *ilk* olarak genç bireyler açısından yardım isteme, borçlu kalma, bir başkasının sorumluluğunu alma doğası gereği, bireysel yaşam arzusu içinde bireyin mesafeli olmayı tercih ettiği *bağlılıkları* ima eden durumlardır. Sosyal bağlar ve bağlılıklar kendilik değerine yönelik telafi edilemeyecek veyahut zararı öngörülemez tehditlerdir. Kolektif ilişki içinde alınan her sorumluluk birey kalabilmeyi olanaksız kılmakta ve kendiliği yeniden tanımlamayı gerektirmektedir. Kolektif kontrolden uzak, bireyselleşmenin *kendim hallederim* vurgusuyla güçlendiği bir yaşam içinde deneyimlenen özgürlük sorumlulukların yorucu etkisi ile bedellenir. Bu bedel bilinçli olarak kabul edilen ve kabul edildiği ölçüde bireyin kendine yeten, güçlü ve bağımsız olmasına da olanak tanıyan bir değerdir. Çünkü birey simbiyotik birliği dışlar ve yaşamında merkezi belirleyici, tek kontrol sahibi olarak kendisini konumlar. Yani birey aradığı her şeyi önce kendisinde arar ve sonra yine kendisinde bulur.

İkinci bulgu olarak, bireyselliğe dayalı akışkan modern sonrası yaşamda birey, birbirine benzer yaşamları, ortak değer ve bağları sunan kolektif yapılardan koparak yaşamını dar, kısıtlayıcı ve yönlendirici olandan uzak inşa edebildiği ölçüde özgürdür. Yani, akışkan yaşamda birey *kendine ait bir yaşamı* inşa etmek ve korumak için her türlü bağdan feragat etmek ya da bağlarını kırılğanlaştırmak durumundadır. Birey duygusal bağ, bağlılık ve dolayısıyla her türlü bağlayıcılığı hayat çeperinin dışında bırakmalı ya da sadece kendine ait bir yaşamı mümkün

kılan değerleri içerimlemelidir. Çünkü birey kimlik anlatısını, kararlarını, yaşamını belirleyecek veya yönlendirecek her türlü tasavvurdan uzak durduğu ölçüde özgürdür. Diğer bir deyişle kolektif değer üretimleriyle mesafelendiği oranda bireydir. Kendi yaşam dünyasını inşa etmeye olanak tanıyan en temel dürtü birey için kolektif değer çözücü özerkliktir.

Üçüncü bulgu olarak, bireyselliğe dayalı modern sonrası akışkan yaşamda, toplumla bütünleşmeyi sağlayan ortak değerlerin, simgelerin varlığının silikleşmiş olması, daha doğrusu bu değerlerin bireyin psişik dünyasında karşılık bulamamasının ve özgürce inşa edilen, kendiliğe olanak tanıyan bir yaşamın nihai sonucu birey için mecburi bir içe dönüş ve yalnızlaşma olmuştur. Böyle bir durum genellikle kişinin kendisini yakın hissettiği ve duygusal bağ kurduğu kişilerin olmaması durumunda ya da arzuladığı desteklenme ihtiyacı karşılanmadığında ortaya çıkar. Böyle bir durumda bireysel yaşamın sınırları seçici geçirgen hale gelebilir. Bireyin yaşamına eşlik eden bağlantı kurucular bireyin özerk alanı dışında ama ortak yaşamın içinde yer alandır. Bağlayıcı olmayan bu bağ özerk bireyin hem kendisi hem de başkaları için birlikteliğin ön koşuludur. Bir diğer deyişle aslında bireyin öncüllediği *kısıtlayıcı olmayan bir bağlantı* içinde biz duygusunu yaşamaktır. Bu durumda aslında birey için *yaşam ortak ancak ortak yaşama yüklenen anlam bireyseldir*. Ayrıca bireyin, yalnızlığına ortak bir ilişkiye sahip olmak istediği ama ait olmak istemediği bir birliktelikte sınırlara yönelik tehdit ne kadar büyükse duygusal ve duysal uyarı da o denli büyük olabilmektedir.

Dördüncü bulgu olarak, bugün kolektif değerlerden uzaklaşıp bireyselliği ön planda tutan bireylerin tutumlarını çocuk sahibi olma konusundaki yaklaşımlarında gözlemlemek mümkündür. Şüphesiz, bireyselleşme sürecinin etkisiyle, geleneksel toplumlarda güçlü olan toplumsal bağlar ve ilişkiler, akışkan toplumlarda bireyselleşme ve yabancılaşma sonucunda zayıflamaktadır. Bu durum, bireylerin geleneksel bağların etkisinden uzaklaşarak daha ben merkezli hale gelmelerine yol açmaktadır. Artan refah algısıyla, bireyler kendilerini bu rahatlık ve konfordan uzaklaştırabilecek her şeyden kaçınmaktadır. Bulgulara göre, bireyselliğe dayalı yaşam tarzları, bireyleri giderek daha kariyer odaklı, başarı odaklı ve pragmatik olmaya yönlendirmektedir. Bu yaygınlaşan davranış biçimleri, aynı zamanda bireylerin kolektif bağlar veya aidiyet oluşturmalarını sağlayan aile ve evlilik kurumlarına karşı olan bakış açılarını da etkileyerek, bu kurumlara ve çocuk sahibi olmaya karşı mesafeli bir tutum benimsemelerine neden olmaktadır. Bu durum, bireylerin başarılı olma potansiyelini engelleyebilecek, gelir kaybına yol açabilecek veya refahlarını azaltabilecek her şeyden, örneğin evlilikten ve çocuk sahibi olmaktan, vazgeçmelerine veya bunları ertelemelerine yol açabilmektedir. Bireyselliğin öne çıktığı bir toplumda, insanların her şeye rağmen evlilik ve çocuk sahibi olma arzusu sürdürülebilir bir destek ve güç kaynağı olarak görülmektedir. Ancak, bireysel yaşam tarzının getirdiği krizler ve zorluklar bu arzuları zayıf ve kırılğan hale getirmektedir. Modern değerlerin etkisiyle, bireylerin dünyaya bakış açıları ve kendilerini bu dünyada nasıl konumlandıklarını değiştirmektedir. Bu değişim aile, evlilik ve çocuk sahibi olma tercihlerini de etkilemektedir. Dolayısıyla, bu çağın evlilik ve aile yapısına ilişkin talepleri ve beklentileri doğrultusunda, evlenme ve çocuk sahibi olma konusunun ertelenmesi veya reddedilmesi, ailenin küçülmesine ve değer kaybına yol açmaktadır.

Beşinci bulgu olarak, modern sonrası akışkan bireysel yaşamın insanları için mekan geçici bir süre bulunan bir yer konumundadır. Bu nedenle yaşadıkları çevredeki sosyal ilişkileri de geçicilikle yoğrulmakta, kurulacak her bağ bireysellikleri önünde bir engel olarak görülmektedir. Katılımcıların yaşadıkları yer konusunda göz önünde bulundurdıkları en önemli etkenler kişilerarası temasın az olduğu, güvende hissetmek ve güvensizlikle çizilen sınırlar içinde birey kalabilme arzusu olduğu söylenebilir. Dolayısıyla, katılımcılar kişilerarası temasın az olduğu (ya da hiç olmadığı), keskin sınırlarını, bireyselliklerini koruyabildikleri, güvende hissettikleri kapalı sitelerde bir yaşam satın alma eğilimindedirler. Aslında, yeni akışkan dünyanın bireyleri yaşadıkları yerin bir parçası değillerdir. Kendiliklerini yaşamak, bağ yaratacak ilişkilerden uzakta olmak ve ihtiyaçları çerçevesinde hizmetlerden yararlanmak ve güvende hissetmek dışında yaşadıkları yerin, şehrin bireyler açısından hiçbir önemi yoktur

(Bauman, 2017, s. 134). Bu bağlamda, bireyselleşme ekseninde yaşanan karakteristik değişimler bireylerin yaşam tarzlarına da sirayet etmiş ve bu durum katılımcıların hem biliŐte hem de yaŐayıŐta toplumsaldan çekilmesine neden olmuştur. Bu ekilme aynı zamanda güvenlik vurgusuyla da pekiŐtirilmiŐtir. Böylelikle bireyler hem içeri hem de dışarıdan yalıtılmıŐ *steril özgürlükle* zel alanlarına sıkıŐmıŐlardır.

Altıncı bulgu olarak ifade edilebilir ki geçicilik ve yüzeysellik kavramları ile tasvir edilen günümüz toplumlarında bireylerin kendilerine ait bir yaşamı arzu etmelerinden doğan yalnızlık kadar, insan ilişkilerinin güvensizliği de yalnızlığa kapı aralamaktadır. Belirsiz ve öngörülemez bir yaşamda *kesinliğe* ve *netliğe* bağlı umuda yer yoktur. Diğer yandan bireyler herhangi bir tehlike ve zarar durumunda kendilerini koruyacak bağlardan ve ilişkilerden de zaten yoksundur. Bu nedenle güvende olmanın en temel bileŐkesi mevcut ve gelecek ilişkilerde her daim ihtiyatlı olmak ve gvenmemektir. Kendiliğin ve kendine ait bir yaşamın kapısının koŐulsuzca aralanması bilinmeyene karşı güvende olma isteğini bertaraf eder. Bu mesafe ve ihtiyat Bauman'ın (2012, s. 173) ifadesiyle *güvensizlik korkusundan korunmayı* da sağlamaktadır. Nitekim bireyselleşme, güvensizlik ve sınırlı kişisel bağlantılar (geçici temaslar) ekseninde birey yaşamında sürekli yalnızlığı doğurmaktadır.

Yedinci önemli bir bulgu olarak, bireyselleşme çemberi içinde bağlılık içeren süreğen ilişkiler yerine geçici temas ve bağlantıları yeğleyen, bu nedenle giderek yalnızlaŐan bireyin kendine yetebilmeyi bir beceri olarak konumlandırması ve sınırlarını bireyin belirlediği bir yaşam içinde kendiliği yalnızlıkla güvence altına alması kaçınılmaz görünmektedir. Çünkü kalıcı, verili, tanımlanabilir hiçbir kimlik yaşantısı içinde kendiliğe özgü bir imge barındırmadığı için sahibi bir özgürlük ile birlikte anılamaz. Diğer bir deyişle bireyin kendi arzularına, ihtiyaçlarına, tutkularına sahip çıkması ve kendini gerçekleŐtirmesi için göstermesi gereken performans, bağlılıkların giderek kaybolduğu, *ben* vurgusunun hakim olduğu bir yaşam tarzında ancak hayat bulabilmektedir. Bu noktada bireyler yalnızlığın yıpratıcı gerçekliğini, *kendine yetebilme* Őeklinde imgeleyerek gideriyor görünmektedir. Ancak yüceltilen bu görüngü altındaki yalnızlık çoğu zaman yakın ilişkilere duyulan ihtiyaı kompanse edememekte ve kolektif bağlılıkların yokluğundan doğan sorgulamalar, mutsuzluk ve kendine yabancılaşma duygularını üretmektedir.

Sonuncu bulgu olarak ifade edilebilir ki bireyselliğin vurgulandığı yaşam duygusal destek ve güvende hissetme mekanizmalarını (aile, ilişkiler, arkadaŐlıklar, dostluklar vb.) zayıflatmıŐ, kuvvetli bağlar ve derin anlamlar atfedilen ilişkiler yerini kalıcı olmayan ve bu nedenle sürekli yenilenmesi ya da deėiŐtirilmesi gereken destek yöntemlerine bırakmıştır. Yani gerçek anlamda kalıcı ilişkilerden sağlanan duygusal tatmin ve doyum en iyi ihtimalle geçici palyatif ilgiye dönüşmüştür. Ortaklıkların, bağlılıkların ve derin anlamlar atfedilen ilişkilerin engel olarak konumlandırıldığı bir yaşamda bireye eşlik edecek onunla deėiŐecek, dönüŐecek ve hayatı yakalayacak tek bir Şey kalmıştır, kendisi. Birey, duygusal doyum ihtiyaını sağladığı kaynakları kendine özgü sınırları olan bir yaşamın içinde yitirmiŐ ve dolayısıyla yalnızlaŐmıŐtur. Kolektif ilişkiler etrafında Őekillenen tüm kuvvetli bağlılıklardan kopuş *kendine ait bir yaşamı* yapabilir kılarken, birey kalabilmek adına sahip çıkılan her mesafe duygusal doyum dinamiğinden yoksun bir kendine dönüŐü zorunlu kılmıŐtır. Neticede, kimlik inŐasını sadece içeriden belirleyen ve bu belirlenimin zaruri sonucu yalnızlaŐan birey bu bağlam içinde ihtiyaç duyduğu duygusal desteği karşılama olanağını yitirmektedir. Çünkü bireyselleşme, kendini yaratma ve özgürlük, kolektif ilişkilere içkin bağlarla ters düŐmektedir. Tercih edilen yn bireyin kendisi ise birey arzulandığında eriŐilebilir, arzulamadığında dahi hissedilebilir bir sosyal destekten de yoksun demektir. Verili bir sosyal desteğin yokluğu ya da yetersizliği bireyin zėn, mutsuz hissetmesi veyahut hiçbir duyguyu hissedememesi ile sonuçlanmakta, duygusal bağlılık üzerine kurulu kolektif ilişkiler karşısında kendi içine sıkıŐmıŐ birey bu duygulara ek öfke, çabuk sinirlenme gibi afektif tepkiler de yaŐayabilmektedir denilebilir.

Netice itibarıyla bireyselliğin damgasını vurduğu, hızlı değişimlere uyum sağlayabilmek için yüzeysel ve geçici olan her şeyin önem kazandığı günümüz akışkan çağda bağlılıkların görece tamamen ya da kısmen ortadan kalkması ile her birey kendi hayatının *yazarı* olma fırsatını yakalamıştır. Bireyselliğe dayalı modern sonrası akışkan toplumun insanı, “kolektif bağlarla kuşatılmış olan geleneksel insanın tersine, manevi ve rafine anlamda özgürdür” (Simmel, 2009, s. 325). Ancak bireyin kendisini doğurma imkanına yetkin bu ortam, içinde özgürlüğü barındırdığı oranda yalnızlığı da barındırmaktadır. Yalnızlık, bu noktada bireyin kendiliğinin ve kişisel yaşamının en önemli koruyucusu ve savunucusudur. Birey, tüm toplumsal bağlardan ve sınırlamalardan uzak olduğu bu yalnızlık hali sayesinde kendini oluşturabilir, tanıyabilir ve geliştirebilir. Karşılıklı bağımlılık ve ilişkisel benlik anlayışı ise genellikle, biz duygusunun öne çıktığı ve bireyin diğerleriyle bağ kurduğu topluluklarda ortaya çıkar (Markus ve Kitayama, 1991). Böyle topluluklar bireyi aidiyete mecbur kılarak *ben* tasarımına gölge düşürür. Bu nedenle akışkan modern çağın bireyci değerlere sahip bireyi tüm bağlardan azade *bağlantıda kalmayı* tercih eder.

Bu noktada bireyler kendi tercihleri ile bir yaşam inşa etme deneyimini tehlikeye atacak her türlü karışımından ve değerden de yalnızlığı kendine yetebilme mertebesine çıkararak uzak dururlar. Kendine yetebilmek bir nevi bireyin kimseye muhtaç olmadığı, kazanımların ve kararların yaşam pratiklerine ben süzgecinden dökülerek yansıdığı subjektif bir hayat tarzına sahip olmak demektir. Bu noktada kültür gibi kolektif bir dış otorite ya da sorumluluk ve yükümlülük gerektiren her şey bireyin hayatından dışlanır ya da her kültürel değer subjektif koşullara göre yeniden yorumlanır, ortaklık kurulacak her birey sınırlar çerperinde tutulur. Hal böyle olunca *benin* öncül olduğu hayat vurgusunda git gide derinleşen tek şey yalnızlığa gömülü, köksüzlükten doğan aidiyet boşluğudur. Hayata eşlik eden bağlantı kurucuların, yalnızlığı tam olarak giderme noktasında yeterli olmaması bireylerin özgür yaşamını potansiyel öfke, gerginlik, hüznün, depresyon ve hissizlik duyguları ile sırtlanmasını zaruri kılmaktadır. Yani diğer bir deyişle soyut potansiyel aidiyet boşluğunun somut temsili olumsuz duygu gerçeğidir. Çünkü aidiyet bireyin koruyucu bir bütüne tutunmasını sağlamakta ve ortak değerler etrafında birey kendisine bir şeye aidiyet duyarak bir destek bulmaktadır (Ayhan, 2022, s. 50). Ancak bireyin -kendisi dışında- güvенеbileceği ve yanında kendisini iyi hissettiği sahici ilişkiler artık yoktur. Olsa dahi arzulanması özgürlüğe tehdit oluşturduğundan tercih edilemez. Böylelikle güven duygusunun tek payıdır yine bireyin kendisi olmaktadır.

KAYNAKÇA

- ALLEN, K.A., KERN, M. L., ROZEK, C. S., MCLNERNEY, D. M., & SLAVICH, G. M. (2021). Belonging: A Review of Conceptual Issues, An Integrative Framework and Directions for Future Research. *Australian Journal of Psychology*, 73(1), 87-102. DOI: 10.1080/00049530.2021.1883409.
- AYHAN, D. (2022). *Mekansal Aidiyet-Mekan Sosyolojisine Yeni Bir Bakış*. İstanbul: Çizgi Kitabevi.
- BAUMAN, Z. (2001). *Parçalanmış Hayat-Postmodern Ahlak Denemeleri*. [(İ. Türkmen, Çev.)] İstanbul: Ayrıntı.
- BAUMAN, Z. (2008). *Liquid Times Living in an Age of Uncertainty*. UK: Polity Press.
- BAUMAN, Z. (2011). *Yaşam Sanatı*. [(A. Sarı, Çev.)] İstanbul: Versus.
- BAUMAN, Z. (2012). *Akışkan Modern Dünyadan 44 Mektup*. [(P. Sıral Çev.)] İstanbul: Habitus.

- BAUMAN, Z. (2013). *Sosyolojik Düşünmek*. [(A. Yılmaz, Çev.)] 9. Basım. İstanbul: Ayrıntı.
- BAUMAN, Z., (2016). *Cemaatler- Güvenli Olmayan Bir Dünyada Güvenlik Arayışı*. [(N. Soysal, Çev.)] İstanbul: Say.
- BAUMAN, Z. (2017). *Akışkan Aşk*. [(I. Ergüden, Çev.)] İstanbul: Alfa Basım.
- BAUMAN, Z. (2018). *İskarta Hayatlar- Modernite ve Safraları*. [(O. Yener, Çev.)] İstanbul: Can Sanat.
- BAUMAN, Z. (2020). *Akışkan Hayat*. [(A. Emre Pilgir, Çev.)] 2. Baskı. İstanbul: Ayrıntı.
- BAUMAN, Z. ve DONSKIS, L. (2020). *Ahlaki Körlük-Akışkan Modernlikte Duyarlılığın Yitimi*. [(A. Emre Pilgir, Çev.)] İstanbul: Ayrıntı.
- BAUMAN, Z. ve LEONCINI, T. (2020). *Akışkan Doğanlar*. [(E. Balçık, Çev.)] İstanbul: Sander.
- BAUMAN, Z. ve OBİREK, S. (2018). *Dünyaya ve Kendimize Dair*. [(B. Halaç, Çev.)] İstanbul: Ayrıntı.
- BECK, U. (1986). *Risikogesellschaft Auf dem Weg in eine andere Moderne*. Frankfurt a. M.: Suhrkamp.
- BECK, U. (2011). *Risk Toplum-Başka Bir Modernliğe Doğru*. [(K. Özdoğan ve B. Doğan, Çev.)] İstanbul: İthaki.
- BECK, U. ve BECK-GERNSHEIM, E. (2002). *Individualization*. Londra: Sage.
- BENNETT, A. (2018). *Kültür ve Gündelik Hayat*. [(N. Türkdoğan, B. Şenel ve U. Yener Kara, Çev.)] Ankara: Phoenix.
- BERNER, E. (2005). *Mekan, Kültür, İktidar-Kentleşen Kentlerde Yeni Kimlikler*. A. Öncü ve P. Weyland (Der.) İstanbul: İletişim.
- BERTING, J. (2013). *Mağara Duvarından Yansımalar -İçinde Yaşadığımız Dünyaya Dair Sosyal Anlayışımızı Nasıl Düzeltiriz?*. [(H. İnaç, Çev.)] 1. Basım, İstanbul: Bilge.
- BİLGİN, N. (2007). *Kimlik İnşası*, Ankara: Aşına Kitaplar.
- BİLGİN, N. (2009). "Kültür Değişmeleri ve Kimlik Sorunu". *Aramızdan Ayrılışının 40. Yılında Prof. Dr. Mümtaz Turhan Sempozyumu*, Ankara: Gazi Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları. 161-188.
- BOWMAN, C. (1955). Loneliness and Social Change. *The American Journal of Psychiatry*, 112(3), 194-198.
- BRETON, D. L. (2019). *Bedene Veda*. [(A. Ufuk Kılıç, Çev.)] 2. Baskı. İstanbul: Sel.
- CHUL HAN, B. (2022). *Palyatif Toplum-Günümüzde Acı*. [(H. Barışcan, Çev.)] 1. Basım. İstanbul: Metis.
- COCKSHAW, W. D. ve SHOCHET, I. (2010). The Link Between Belongingness and Depressive Symptoms: An Exploration in The Workplace Interpersonal Context. *Australian Psychologist*, 45(4), 283–289. doi:10.1080/00050061003752418
- CORCUFF, P. (2016). Habitustan Hareketle Kolektife Meydan Okuyan Tekil. G. Çeğin, E. Göker, A. Arlı ve Ü. Tatlıcan (Ed.) içinde, *Ocak ve Zanaat Pierre Bourdieu Derlemesi* (s. 392-419). İstanbul: İletişim.

- DURKHEIM, E. (1984). *Die Regeln der Soziologischen Methode*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- DURKHEIM, E. (2013). *İntihar*. [(Zühre İlkelen, Çev.)] İstanbul: Pozitif.
- ELLIOT, A. ve LEMERT, C. (2011). *Yeni Bireycilik: Küreselleşmenin Duygusal Bedelleri*. [(Başak Kıcı, Çev.)] İstanbul: Sel.
- EROL, Z. (2018). *Yalnızlık Psikolojisi: Duygusal İhmal ve Kronik Yalnızlık*. İstanbul: Timaş.
- ERSOY, E. (2015). *Değer Farklılaşmalarının Sosyolojik Boyutu*. İzmir: Kum Saati.
- FORD, M.B. ve COLLINS, N.C. (2010). Self-esteem Moderates Neuroendocrine and Psychological Responses to Interpersonal Rejection. *Journal of Personality and Social Psychology*, 98(3), 405-419.
- FUNK, R. (2009). *Ben ve Biz: Postmodern İnsanın Psikanalizi*. [(Ç. Tanyeri, Çev.)] 2. Baskı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- GIDDENS, A. (1994). *Modernliğin Sonuçları*. [(E. Kuşdil, Çev.)] İstanbul: Ayrıntı.
- GIDDENS, A. (2010). *Modernite ve Bireysel Kimlik-Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum*. [(Ü. Tatlıcan, Çev.)] İstanbul: Say.
- KÖSE, H., (2017). İlgü Yoksunluğunun Kitleleşmesi: Geç Modern Dönemin Yeni İletişim ve İlişki Biçimleri Üzerine Bir Deneme. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, 27, 7-31.
- MARKUS, H. R., ve KITAYAMA, S. (1991). Culture and The Self: Implications for Cognition, Emotion and Motivation. *Psychological Review*, 98, 224– 253.
- MARX, K. ve ENGELS F. (2009). *Komünist Parti Manifestosu*. [(T. Teksoy, Çev.)] 4. Baskı. İstanbul: Oğlak.
- MAY, V. (2011). Self, Belonging and Social Change. *Sociology*, 45(3), 363-378. 10.1177/0038038511399624
- NIEDZVIECKI, H. (2011). *Ben Özelim – Bireylik Nasıl Yeni Konformizm Haline Geldi*. [(S. Erduman, Çev.)] 1. Basım. İstanbul: Ayrıntı.
- OLDENBURG, R. (1999). *The Great Good Place (Cafes, Coffee Shops, Bookstores, Bars, Hair Salons and Other Hangouts at The Heart of a Community)*. New York: Marlowe Company.
- PARK, R. E. ve BURGESS, E. W. (2018). *Şehir-Kent Ortamındaki İnsan Davranışlarının Araştırılması Üzerine*. [(P. Karababa Kayalığı, Çev.)] 3. Baskı. Ankara: Heretik.
- POOLE, R. (1993). *Ahlak ve Modernlik*. [(M. Küçük, Çev.)] 1. Basım. İstanbul: Ayrıntı.
- SCHMID, W. (2019). *Kendiyle Dost Olmak Hayatı Nasıl Kolaylaştırır?*. [(T. Bora, Çev.)] 1. Basım. İstanbul: İletişim.
- SENNETT, R. (1999). *Gözün Vicdanı-Kentin Tasarımı ve Toplumsal Yaşam*. [(S. Sertabiboğlu-C. Kurultay, Çev.)] İstanbul: Ayrıntı.
- SENNETT, R. (2013). *Kamusal İnsanın Çöküşü*. [(S. Durak & A. Yılmaz, Çev.)] 4. Basım, İstanbul: Ayrıntı.
- SIMMEL, G. (2005). *Metropol ve Zihinsel Yaşam*. [(A. Aydoğan, Çev.)] Şehir ve Cemiyet, 2. Baskı, İstanbul: İz.

- SIMMEL, G. (2009). *Bireysellik ve Kültür*. [(T. Birkan, ev.)] İstanbul: Metis.
- SMITH, A. D. (1988). *Toplumsal Değişme Anlayışı-İşlevselci Toplumsal Değişme Kuramının Bir Eleştirisi*. [(. Oskay, ev.)] İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.
- ŞENTÜRK, . (2008). Aile Kurumuna Yönelik Güncel Riskler. *Sosyal Politika alışmaları Dergisi*, 14(14), 7-32.
- TAN, O. (2022). *Bir Hayat Memat Meselesi Olarak Yalnızlık ve Aidiyet*. 1. Basım. İstanbul: Timaş.
- TAYLOR, C. (2017). *Modernliğin Sıkıntıları*. [(U. Canbilen, ev.)] 3. Basım. Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- TOPRAK, B., BOZAN, İ., MORGÜL, T. ve ŐENER, N. (2009). *Türkiye’de Farklı Olmak: Din ve Muhafazakârlık Ekseninde tekileştirilenler*. İstanbul: Metis.
- VERGAHEN, M., LODDER, G. M. A. ve BAUMEISTER, R. F. (2017). Unmet Belongingness Needs but Not High Belongingness Needs Alone Predict Adverse Well-Being: A Response Surface Modeling Approach. *Journal of Personality*, 86(3), 498-507. doi:10.1111/jopy.12331